

**UCHWAŁA NR LXI/355/2023
RADY GMINY W DWIKOZACH**

z dnia 29 listopada 2023 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023 – 2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6a ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40; zm.: Dz. U. z 2023 r. poz. 572, poz. 1463 i poz. 1688) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840; zm.: Dz. U. z 2023 r. poz. 951 i poz. 1688)

Rada Gminy w Dwikozach uchwala co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023 – 2026 zaopiniowany pozytywnie przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3.

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
w Dwikozach

Maria Łukasiewicz

Załącznik do uchwały Nr LXI/355/2023
Rady Gminy w Dwikozach
z dnia 29 listopada 2023 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DWIKOZY NA LATA 2023- 2026

GINA
DWIKOZY

DWIKOZY, 2023 r.

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	16
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Dwikozy)	16
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	19
5.2.1. Charakterystyka gminy Dwikozy	19
5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy	24
5.2.3. Krajobraz kulturowy	31
5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu do gminy	34
5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego	34
5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Dwikozy wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	36
5.2.5. Zabytki ruchome	37
5.2.6. Zabytki archeologiczne	38
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	39
5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	41
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	41
7. Założenia programowe	43
7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026	43
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	49

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

9.	Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	49
10.	Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	50
11.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	55
Załącznik nr I – Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków		
	gminy Dwikozy	56
	Spis tabel	74
	Spis rysunków	75

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Wójt sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Ustawa definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej

i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Formę ochrony stanowi także gminna ewidencja zabytków, w której powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (art. 22. ust. 5).

Ustawa określa także obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22. ust. 4),
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19),
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Istotne dla prowadzonych przez gminę zadań są zapisy w art. 19 ustawy:

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie.

Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: „*od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku*”. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (Art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy samorządy wszystkich szczebli otrzymały możliwość udzielania dotacji na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. (Art. 81 ust.1).

Zgodnie z zapisami znowelizowanej ustawy wprowadzone zostały administracyjne kary pieniężne:

Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,*
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,*
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości*

- podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2023 poz. 40)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2023 poz. 977)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2023 poz. 682 z późn. zm.)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9). Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego, budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3). Ponadto umieszczanie tablic i urządzeń reklamowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga pozwolenia na budowę (art. 29 ust. 2 pkt 6), a instalowanie krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga zgłoszenia (art. 30 ust. 1 pkt 3a).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2022 poz. 2556)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2022 poz. 916 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2023 poz. 344 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2023 poz. 571 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2022 poz. 385 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022 poz. 2393)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. 2022 poz. 2409 z późn. zm.)

Artykuł 34 daje możliwość poprzez decyzje administracyjne zmianę sposobu użytkowania gruntów rolnych, na których znajdują się stanowiska archeologiczne, na inne mniej niszczące użytkowanie terenu.

Ustawa o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. 2018 poz. 2337 z późn. zm.)

Zapisy ustawy określają sposób ochrony grobów i cmentarzy wojennych oraz zasady udzielania dotacji na zadania związane z opieką nad grobami i cmentarzami wojennymi.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164).

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 1901),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 poz. 81).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023 – 2026, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.)

Główny cel główny Programu 2019–2022 brzmi:

„Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”

Cel Programu będzie realizowany przez następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazała wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
 - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
 - Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
 - Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
 - Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
 - Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
 - Wzmacnianie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
 - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
 - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
 - Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim i regionalnym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego (Uchwała XLVII/833/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego dnia 22 września 2014 r.)

W Planie określono cele warunkujące i priorytety regionalnej polityki przestrzennej, także w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego.

Jako główne zadanie samorządu województwa w zakresie zagospodarowania przestrzeni kulturowej wskazano skuteczniejszą ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego oraz racjonalne ich zagospodarowanie m.in. z myślą o wykorzystaniu tych zasobów jako elementu promocji i czynnika rozwoju gospodarczego, a także zapewnieniu trwałych źródeł dofinansowywania prac rewaloryzacyjnych z dochodów budżetowych i pozabudżetowych np. z turystyki.

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (Uchwała Nr XXX/406/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z 29 marca 2021 roku)

To najważniejszy i podstawowy dokument samorządu województwa określający obszary, cele i kierunki polityki rozwoju regionu, stanowiący punkt wyjścia do przygotowania pozostałych regionalnych dokumentów strategicznych i operacyjnych.

Wyznaczona do 2030 roku wizja oraz misja została przedstawiona na poniższych rysunkach.

W strategii wyznaczono 3 cele strategiczne:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

- CEL STRATEGICZNY 1. INTELIGENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE
- CEL STRATEGICZNY 2. PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION
- CEL STRATEGICZNY 3. WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI
- CEL STRATEGICZNY 4. HORYZONTALNY SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM

W ramach celu strategicznego 3 wyznaczono:

Cel operacyjny 3.1. Silny kapitał społeczny w regionie

Kluczowe kierunki działań:

- 3.1.1. Zwiększenie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców
- 3.1.2. Upowszechnianie rozwiązań ograniczających migracje i wspieranie działań na rzecz osiedlania się nowych mieszkańców w regionie
- 3.1.3. Wspieranie działań mających na celu wysoką jakość edukacji
- 3.1.4. Rozwój instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego
- 3.1.5. Poprawa warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców.

W ramach celu strategicznego 4 wyznaczono:

Cel operacyjny 4.2. Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego

Kluczowe kierunki działań:

- 4.2.1. Promocja regionu jako miejsca atrakcyjnego do życia
- 4.2.2. Promocja gospodarcza i turystyczna regionu

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Dwikozy)

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Strategia Rozwoju Gminy Dwikozy do roku 2030

W Strategii określono misję i wizję gminy w perspektywie do 2030 roku.

Wizją gminy jest:

Osiągnięcie do 2030 roku pozycji lidera wśród gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w powiecie sandomierskim w zakresie warunków do życia mieszkańców poprzez szereg inwestycji infrastrukturalnych, społecznych i gospodarczych realizowanych przy współudziale partnerów publicznych, społecznych i gospodarczych.

Misja gminy w perspektywie do 2030 roku brzmi następująco:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Misją Gminy Dwikozy jest optymalne zaspokojenie zbiorowych potrzeb mieszkańców poprzez wykonanie zadań publicznych z poszanowaniem środowiska i racjonalnym wykorzystaniem jego zasobów oraz wspieraniem tworzenia aktywnego ośrodka gospodarczego, kulturalnego oraz turystyczno-rekreacyjnego

Poniżej przedstawiono cele operacyjne, kierunki działań i projekty spójne z przedmiotowym opracowaniem.

Cel operacyjny 1.1 Poprawa infrastruktury w sferze technicznej oraz funkcjonalno-przestrzennej

Kluczowe kierunki działań: 1.1.3 Rewitalizacja obszarów zdegradowanych

Planowane projekty:

3. Przebudowa i doposażenie obiektów kulturalnych.
6. Remonty i prace konserwatorskie w celu zachowania zabytków na obszarze rewitalizacji.
8. Poprawa infrastruktury kulturalnej, rekreacyjnej, sportowej i edukacyjnej na terenie Gminy Dwikozy.

Cel operacyjny 1.3 Zarządzanie gminą

Kluczowe kierunki działań: 1.3.2. Współpraca ponadlokalna (m.in. w ramach OSI Dolina Wisły i MOF Sandomierza)

Planowane projekty (przedsięwzięcia):

1 Wspólna z innymi partnerami realizacja projektów w ramach Strategii OSI Dolina Wisły i MOF Sandomierza. Zadania MOF-u będą koncentrowały się na:

- polityce senioralnej,
- turystyce,
- zadaniach z cyfryzacji i IT,
- zrównoważonym rozwoju,
- transporcie publicznym,
- tworzenie wspólnych produktów turystycznych z wykorzystaniem lokalnych zasobów rolnych (soki, owoce, itd.)
- budowa centrum kultury w Dwikozach.

2 Tworzenie i promocja wspólnych marek lokalnych, ze szczególnym uwzględnieniem produktów turystycznych tworzonych wspólnie z innymi samorządami.

Cel operacyjny 2.1 Wykorzystanie lokalnych potencjałów endogenicznych do rozwoju turystyki

Kluczowe kierunki działań: 2.1.1 Wzrost potencjału turystycznego gminy w oparciu walory endogeniczne, dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne sprzyjające rozwojowi turystyki

Planowane projekty (przedsięwzięcia):

1. Rozbudowa ścieżek rowerowych na terenie Gminy Dwikozy zgodnie m.in. z „Koncepcją przebiegu tras rowerowych na terenie województwa świętokrzyskiego” przyjętego Uchwałą Zarządu Województwa Świętokrzyskiego nr 4962/22 z dnia 02.03.2022 r.) w ramach trasy regionalnej nr 157 oraz wspólnie

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

z innymi samorządami (m.in. Gminą Wilczyce) w ramach OSI Dolina Wisły i MOF Sandomierza.

2. Remont (konserwacja) obecnie funkcjonujących szlaków turystycznych oraz wytyczenie i oznakowanie nowych (w zależności od potrzeb).

3. Rozwój infrastruktury turystycznej:

- budowa pól campingowych,
- budowa stanowisk i miejsc postojowych dla kamperów,
- budowa Miejsc Odpoczynku Rowerzystów,
- utworzenie wypożyczalni rowerów,
- wykonanie letniego toru saneczkowego,
- zakup wyposażenia niezbędnego do organizacji spływów kajakowych na rzece Opatówka,
- interaktywne oznakowanie atrakcji turystycznych.

4. Zbudowanie sieci powiązań pomiędzy instytucjami i przedsiębiorcami sektora turystycznego i około turystycznego w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć.

5. Włączenie obiektów i terenów zabytkowych w możliwości wykorzystania ich walorów na cele społeczne, rekreacyjne i turystyczne.

Kluczowe kierunki działań: 2.1.1 Wzrost potencjału turystycznego gminy w oparciu walory endogeniczne, dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne sprzyjające rozwojowi turystyki

1. Rozbudowa ścieżek rowerowych na terenie Gminy Dwikozy zgodnie m.in. z „Koncepcją przebiegu tras rowerowych na terenie województwa świętokrzyskiego” przyjętego Uchwałą Zarządu Województwa Świętokrzyskiego nr 4962/22 z dnia 02.03.2022 r.) w ramach trasy regionalnej nr 157 oraz wspólnie z innymi samorządami (m.in. Gminą Wilczyce) w ramach OSI Dolina Wisły i MOF Sandomierza.

2. Remont (konserwacja) obecnie funkcjonujących szlaków turystycznych oraz wytyczenie i oznakowanie nowych (w zależności od potrzeb).

3. Rozwój infrastruktury turystycznej:

- budowa pól campingowych,
- budowa stanowisk i miejsc postojowych dla kamperów,
- budowa Miejsc Odpoczynku Rowerzystów,
- utworzenie wypożyczalni rowerów,
- wykonanie letniego toru saneczkowego,
- zakup wyposażenia niezbędnego do organizacji spływów kajakowych na rzece Opatówka,
- interaktywne oznakowanie atrakcji turystycznych.

4. Zbudowanie sieci powiązań pomiędzy instytucjami i przedsiębiorcami sektora turystycznego i około turystycznego w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć.

5. Włączenie obiektów i terenów zabytkowych w możliwości wykorzystania ich walorów na cele społeczne, rekreacyjne i turystyczne.

Kluczowe kierunki działań: 2.1.2 Promocja gospodarcza i turystyczna gminy

1. Promocja gminy w regionie - tworzenie wspólnych produktów turystycznych w ramach Strategii Rozwoju Ponadlokalnej OSI Dolina Wisły i MOF Sandomierza.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

2. Wydrukowanie folderów, ulotek, kartek pocztowych, kalendarzy, nagranie filmiku promującego gminę, zakup drobnych gadżetów z logo gminy, itp. działania promocyjne.

3. Kompleksowy system elektronicznej informacji publicznej dla mieszkańców, turystów i osób przyjezdnych na terenie gminy:

- nowoczesne elektroniczne tablice informacyjne w każdym sołectwie,
- kompleksowy, bezpłatny system informacyjny dla mieszkańców gminy i wszystkich zainteresowanych

w formie aplikacji mobilnej na telefon komórkowy,

- nowoczesny, wielofunkcyjny gminny portal informacyjno-turystyczno-promocyjny z szerokim wachlarzem publicznych e-usług.

4. Utworzenie Punktu Informacji Turystycznej.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy Dwikozy

Gmina Dwikozy zajmuje 85 km² i jest gminą wiejską o profilu warzywniczo – sadowniczym położoną w powiecie sandomierskim, w dolinie rzeki Wisły na pograniczu Kotliny Sandomierskiej i Wyżyny Kieleckiej.

Samorząd graniczy z gminami: Ożarów, Zawichost, Obrazów, Wilczyce i Sandomierz. Południowo-wschodnią granicę gminy stanowi rzeka Wisła. Siedzibą gminy jest miejscowość Dwikozy, położona w centralnej części gminy na trasie Sandomierz – Lublin w odległości 7 km od Sandomierza.

Rysunek 1. Położenie Gminy Dwikozy na tle kraju, województwa świętokrzyskiego oraz powiatu sandomierskiego.

Gmina podzielona jest na 24 sołectwa: Bożydar, Buczek, Czermín, Dwikozy, Gałkowice, Gierlachów, Góry Wysskie, Jaroszkówka, Kamień Łukawski, Kępa Chwałowska, Kolonia Gałkowice, Mściów, Nowe Kichary, Nowy Garbów, Nowy Kamień, Romanówka, Rzeczyca Mokra, Rzeczyca Sucha, Słupcza, Stare Kichary, Stary Garbów, Szczytniki, Winiarki, Winiary.

Komunikacja

Główną drogą na terenie gminy jest droga wojewódzka nr 777 Sandomierz – Maruszów. Dzięki niej bezpośrednie połączenie z centralną miejscowością Dwikozy mają sołectwa Gierlachów, Słupcza, Winiary, Winiarki. Połączenie przez drogę powiatową i wojewódzką posiadają sołectwa Czermin, Nowy Garbów, Romanówka, Buczek, Kępa Chwałowska, Rzeczyca Mokra, Rzeczyca Sucha, Mściów, Nowy Kamień, Kamień Łukawski. Pozostałe sołectwa mają bezpośrednie połączenia z Dwikozami drogami powiatowymi lub gminnymi. Wszystkie sołectwa położone są w 15 - to minutowej strefie dojazdu samochodem osobowym do centrum administracyjno-usługowego gminy w Dwikozach. Bliżej położone sołectwa; Bożydar, Rzeczyca Mokra, Rzeczyca Sucha, Gierlachów, Słupcza, Góry Wysokie, Mściów, Szczytniki, Winiarki, Winiary, Nowe Kichary, znajdują się w strefie 5- cio minutowej (ok.77% ludności gminy).

Z dróg powiatowych najważniejsze znaczenia mają:

- nr 0752 T Gałkowice - Ocina – Kichary Nowe - Dwikozy, która łączy ośrodek gminny z drogą krajową nr 79,
- nr 0749 T Wyspa – Romanówka – Nowy Garbów – Czermin - Słupcza, o funkcji j.w.

Większość dróg na terenie gminy jest w dobrym stanie.

Zasoby przyrodnicze i obszary chronione

Z wymienionych w Art.6 Ustawy o ochronie przyrody - form ochrony przyrody (poza ochroną gatunkową) na terenie gminy Dwikozy występują: 2 obszary Natura 2000, 2 rezerваты przyrody, 2 użytki ekologiczne oraz 1 pomnik przyrody.

Obszary Natura 2000

Na terenie gminy znajdują się 2 obszary Natura 2000: PLH260022 – Góry Pieprzowe oraz PLH180049 - Tarnobrzaska Dolina Wisły, obszary mające znaczenie dla Wspólnoty, zatwierdzone Decyzją Wykonawczą Komisji Europejskiej.

PLH260022 – Góry Pieprzowe zajmuje powierzchnię 76,95 ha, z czego prawie 46% (35,33 ha) leży na terenie gminy Dwikozy. Ok. 20,5% obszaru objęte jest rezerwatem przyrody „Góry Pieprzowe”. Ostoja Góry Pieprzowe obejmuje część krawędzi Wyżyny Sandomierskiej w pobliżu doliny Wisły na granicy Sandomierza i gm. Dwikozy. Obejmuje w całości rezerwat Góry Pieprzowe, starorzecze Wisły u jego podnóża, oraz fragment zboczy doliny Wisły na NE od niego. Obszar posiada urozmaiconą rzeźbę z licznymi skarpami, wąwozami i rozcięciami erozyjnymi. Góry Pieprzowe należą do najstarszych górotworów na terenie kraju, datowane są na wiek sprzed 500 mln lat (środkowy kambry). Skałą budującą są w większości szare łupki ilaste, łupki kwarcowo-mikowe, piaskowce kwarcowo-wapienne, kwarcyty i zlepieńce, widoczne często jako drobny gruz skalny. W wielu miejscach łupki te tworzą obszerne odsłonięcia jedyne tego rodzaju w Polsce.

Odsłonięcia utworów kambryjskich pokryte są młodszymi utworami czwartorzędowymi, lessem oraz gliną morenową. W miejscach o łagodniejszych stokach występują murawy kserotermiczne i zarośla krzewów z dużą liczbą różnych gatunków (w tym endemicznych) róż.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

W obrębie ostoi stwierdzono występowanie 5 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG (70% powierzchni) oraz gatunków objętych art. 4 dyrektywy 2009/147/WE i gatunków wymienionych w załączniku II do dyrektywy 92/43/EWG: kumak nizinny (*Bombina bombina*), bóbr europejski (*Castor fiber*), wydra (*Lutra lutra*) oraz pachnica dębowa (*Osmoderma eremita*). Ostoja jest szczególnie ważna zwłaszcza ze względu na występowanie tu jednych z lepiej w skali kraju wykształconych muraw kserotermicznych, zwłaszcza ostnicowych z wieloma rzadkimi gatunkami roślin oraz starorzeczy z bogatą florą podwodnych lub nadwodnych makrofitów, zwłaszcza *Trapa natans*. Istotne znaczenie mają tu również zbiorowiska łąkowe, głównie wierzbowe.

PLH180049 - Tarnobrzaska Dolina Wisły zajmuje powierzchnię 4059,69 ha i swoim zasięgiem obejmuje zarówno dolinę Wisły przynależącą do województwa świętokrzyskiego jak i podkarpackiego. Jego niewielka część znajduje się w południowej części gminy (ok. 28 ha). Obszar ten w całości jest położony na Terenie Kotliny Sandomierskiej, na Nizinie Nadwiślańskiej, na styku dwóch województw. Obejmuje dolinę Wisły ograniczoną do międzywala, na odcinku od ujścia Wisłoki - poniżej Połańca, do Sandomierza. Znaczne powierzchnie wydym nadwiślańskich są pokryte roślinnością inicjującą proces sukcesji. W dolinie rzeki występują dość duże starorzecza, z wykształconą roślinnością naturalną. Na lewym brzegu rzeki Wisły dominują kompleksy łąk, a na prawym znaczne połacie nie wyciętych jeszcze lub nie zdegradowanych lasów nadrzecznych i zarośli wierzbowych. Jest to też teren, gdzie w dużej ilości oprócz cennych siedlisk przyrodniczych występują także duże ilości ptaków, dla których teren ten jest swoistym korytarzem ekologicznym. W kilku miejscach, na wzniesieniach kilkudziesięcio- metrowych występują skupiska olszy czarnej z *Asarum europaeum* w runie.

W obrębie ostoi stwierdzono występowanie 7 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG (58% powierzchni) oraz gatunków objętych art. 4 dyrektywy 2009/147/WE i gatunków wymienionych w załączniku II do dyrektywy 92/43/EWG: boleń (*Aspius aspius*), kumak nizinny (*Bombina bombina*), bóbr europejski (*Castor fiber*), wydra (*Lutra lutra*), czerwńczyk nieparek (*Lycaena dispar*), piskorz (*Misgurnus fossilis*), modraszek nausitous (*Phengaris nausithous*), różanka europejska (*Rhodeus amarus*), kielb Kesslera (*Romanogobio kesslerii*) oraz traszka grzebieniasta (*Triturus cristatus*).

Rezerwaty przyrody

Na terenie gminy występują 2 rezerwaty przyrody.

Rezerwat „Góry Pieprzowe” o powierzchni 18,01 ha został utworzony Zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 19 maja 1979 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (M.P. z 1979 r. Nr 13, poz. 77) oraz Obwieszczeniem Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 15 października 2001 r. w sprawie ogłoszenia wykazu rezerwatów przyrody (Dz. Urz. z 2001 r. Nr 107, poz. 1270).

Przedmiotowy rezerwat przyrody położony jest na gruncie działki geodezyjnej o numerze 66 stanowiącej mienie gminne wsi Kamień Łukawski w gminie Dwikozy. Rezerwat stanowi strome zbocze doliny rzecznej oraz przyległe do niej wąwozy. Celem ochrony rezerwatu jest zachowanie fragmentów muraw i zarośli kserotermicznych z interesującą fauną owadów.

Przedmiotowy rezerwat pomimo niewielkiej powierzchni jaką zajmuje, posiada wiele interesujących osobliwości. Występują tutaj rzadkie gatunki roślin chronionych, czy też zagrożonych. Na obszarze

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

tym znajduje się największe pod względem ilości występujących gatunków skupisko dzikich róż w Polsce.

Duże zróżnicowanie morfologiczne, które doprowadziło do wykształcenia zróżnicowanych mikrosiedlisk, od wilgotnych do skrajnie suchych, przyczyniło się do występowania tak dużego bogactwa flory. W trakcie wieloletnich badań stwierdzono obecność wielu gatunków roślin naczyniowych, porostów czy mszaków. Wśród nich wymienić można: podkolan biały *Platanthera bifolia*, ostnica włosowata *Stipa capillata*, róża francuska *Rosa gallica*, wiśnia karłowata *Prunus fruticosa*, róża kostrakiewicza *Rosa kostrakiewiczii* oraz dziewięcił bezłodygowy *Carlina acaulis*. Bardzo ważnym elementem rezerwatu są murawy kserotermiczne, w tym płaty ostnicowe. Przy czym najlepiej zachowane i najciekawsze płaty tej roślinności znajdują się w pobliżu największego wąwozu, na najwyższym wzniesieniu. Oprócz zróżnicowanej szaty roślinnej obszar ten posiada również wysokie walory pod względem występowania fauny owadów. Specyficzne cechy siedlisk tam występujących sprzyjają występowaniu ciepło- i sucholubnej entomofauny.

Rezerwat „Wisła pod Zawichostem” o całkowitej powierzchni 1237,91 ha, z czego 667,93 ha (tj. ok. 54% całkowitej powierzchni obszaru) znajduje się na terenie województwa świętokrzyskiego, w tym 144,57 ha (tj. ok. 12%) położonych jest na terenie gminy Dwikozy. Swoim zasięgiem rezerwat obejmuje koryto Wisły na długości ok. 15 km od ujścia Sanu do ujścia Sanny (położony jest na obszarze 3 województw: świętokrzyskiego, lubelskiego oraz podkarpackiego). Rezerwat faunistyczny na terenie gminy Dwikozy został powołany w 2008 r. Rozporządzeniem Nr 12/2008 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 9 października 2008 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, zmienionym Zarządzeniem Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Kielcach z dnia 13 października 2016 r. (Dz. U. z 2016r. poz. 3114). Dla rezerwatu obowiązują zadania ochronne ustanowione na okres 5 lat Zarządzeniem nr 30/2009 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Kielcach z dnia 12.10.2009r. (Dz. Urz. Woj. Świąt. Nr 448 poz. 3249). Rezerwat utworzony celem zachowania ze względów społecznych, naukowych i dydaktycznych ostoi lęgowych, miejsc żerowania i odpoczynku podczas wędrówek rzadkich, charakterystycznych dla doliny Wisły gatunków ptaków, w szczególności z rzędu siewkowych Charadiiformes. W granicach rezerwatu stwierdzono występowanie ok. 300 gatunków roślin naczyniowych i ok. 150 gatunków ptaków (w tym ok. 80 lęgowych, 70 zimujących i 50 występujących głównie w czasie wędrówek). Ponadto w granicach rezerwatu stwierdzono występowanie 302 gatunków roślin naczyniowych, w tym szeregu rzadkich i chronionych gatunków.

Użytki ekologiczne

W gminie utworzono 2 użytki ekologiczne:

- stanowisko muraw kserotermicznych i wąwóz z odsłonięciem profilu geologicznego, o powierzchni 1,71 ha, w miejscowości Góry Wysokie (nr działki 250/1 i 250/2) - Zarządzenie Wojewody Tarnobrzieskiego nr 10 z dnia 26 marca 1996 r. (Dz. Urz. Woj. Świąt. z dn 5.04.1996 r. Nr 5 poz. 66);
- stanowisko muraw kserotermicznych o charakterze stepu ostnicowego z reliktowym gatunkiem ostnicy powabnej „Panieńska Góra”, o powierzchni 0,23 ha, w pobliżu miejscowości Słupcza (nr działki 1344/4 i 1354/5) - Rozporządzenie Wojewody

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Tarnobrzieskiego nr 9 z dnia 25 marca 1996 r. (Dz. Urz. Woj. Świąt. z dn 5.04.1996 r. Nr 5 poz. 64).

Pomniki przyrody

Na terenie gminy Dwikozy występuje 1 pomnik przyrody – jesion wyniosły zlokalizowany w pobliżu szkoły podstawowej w miejscowości Winiary - o wymiarach 20 m (wysokość) i 370 cm (obwód pnia).

Turystyka

Do zasobów turystycznych gminy możemy zaliczyć:

- pochodzenie z terenu gminy Zawiszy Czarnego herbu Sulima z Garbowa,
- latarnie chocimskie,
- ścieżki questingowe, skrytki „geocache”, szlaki piesze, rowerowe, nordic walking i narciarstwa biegowego ,
- dobrze rozwiniętą bazę noclegowo-gastronomiczną,
- bliskość Sandomierza (jednej z największych atrakcji turystycznych regionu),
- działalność Winnicy Sandomierskiej,
- unikalne warunki przyrodniczo-krajobrazowe dolin Opatówki i Wisły oraz krawędzi Wyżyny Sandomierskiej (liczne wąwozy, odsłonięcia i skarpy lessowe, rzadkie zbiorowiska roślin zielnych, drzew i krzewów porastających strome zbocza doliny).

Przez teren gminy przebiegają:

- Świętokrzyski Szlak Literacki - Pętla Sandomiersko-Ostrowiecka: Doły Biskupie – Bodzechów – Dwikozy – Sandomierz – Klimontów,
- Szlak rowerowy z cyklu „Sandomierskie krajobrazy”

Tabela 1. Charakterystyka szlaku rowerowego z cyklu „Sandomierskie krajobrazy”.

Zarządca	Oddział PTTK w Sandomierzu	
Przebieg	Sandomierz (ul. Żeromskiego, Wojska Polskiego, Różana, Lipowa) – Rzeczycza Sucha – Kichary Nowe – Dwikozy – Mściów - Kamień Nowy – Kamień Łukawski – Góry Pieprzowe - Sandomierz (ul. Podmiejska, Błonie, Przemysłowa, Browarna)	
Oznakowanie	Kolor niebieski	Stan oznakowania: dostateczny
Długość	23 km	
Nawierzchnia	78% asfalt, 17% drogi gruntowe, 5% drogi leśne	
Rok ostatniego odnowienia	2015	Źródło finansowania ostatniego oznakowania: Samorząd Województwa Świętokrzyskiego
Uwagi:	Szlak niezbyt dobrze oznakowany. Oznakowanie, zwłaszcza malowane, mocno zniszczone i niekompletne. Dobre oznakowanie w samym Sandomierzu, jednak im dalej na północ, tym coraz gorsze, miejscami trudno ustalić dokąd dalej jechać. Niektóre skrzyżowania mało intuicyjne, brakuje oznakowania kierunkowego. Tabliczki metalowe umiejscowione za wysoko. Szlak oznakowany znakami R1 oraz R3 w standardzie PTTK (metalowe tabliczki 20x20 cm montowane do znaków drogowych, znaki malowane farbą w formie kwadratów 20x20 cm na drzewach).	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Tabela 2. Charakterystyka szlaku rowerowego z cyklu „Sandomierskie krajobrazy”.

Zarządca	Gmina Dwikozy	
Przebieg	Słupcza - Kamień Łukawski	
Oznakowanie	Kolor czerwony	Stan oznakowania: dostateczny
Długość	9 km	
Nawierzchnia	asfalt	
Rok ostatniego odnowienia	2014	
Uwagi:	Szlak wyznakowało Stowarzyszenie Edukacyjne "Inwestujemy w Przyszłość" prowadzone przez szkołę podstawową w Słupczy	

5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy

Pierwsza wzmianka historyczna o Dwikozach datuje się za panowania Kazimierza Sprawiedliwego, księcia sandomierskiego w 1167 (XII wiek). W tym czasie Dwikozy (jako tak zwane Prebenda Dwikozka –czyli posiadłość duchowna) wraz z wsią Bożydar stanowiły własność kanonika kapituły kolegiaty sandomierskiej. Potwierdza to przywilej wydany w roku 1276 przez polskiego monarchę, księcia krakowskiego i sandomierskiego, Bolesława Wstydlwego, który tak jak jego poprzednicy udzielił, posiadłościom należącym do kolegiaty sandomierskiej, wszelkich swobód i wolności jakie posiadają dobra katedry krakowskiej. Za sprawą tego przywileju mieszkańcy wsi Dwikozy, Bożydar o innych wsi zostali zwolnieni od wykonywania takich powinności jak: „przewód” – konieczność dawania przewodnika w czasie przejazdu księcia, „powoz” - dawanie podwód pod dwór książęcy, „stan” (stacja) — żywienie dworu książąt przyjeżdżających, „targowe” - opłata od bydła i owiec na stół książęcy oraz „straż” — dawanie zboża na utrzymanie strażników zamkowych. Przywilej książęcy uwolnił mieszkańców Dwikozy i Bożegodaru także od służby wojskowej, „pogoni” -ścigania nieprzyjaciela, pilnowania sokołów używanych do polowania, budowy i naprawy zamków oraz opłat dawanych księciu, wojewodom oraz kasztelanom.

W 1217 r. Iwo herbu Odrowąż, kanonik krakowski, kantor gnieźniński, kanclerz Leszka Białego w starym osiedlu Góry wybudował drewniany kościółek p.w.św. Wita Męczennika, który stał się protoplastą dzisiejszego kościoła parafialnego p.w. MB Bolesnej i św. Wita, zlokalizowanego w Górach Wysokich.

W 1417 r. Władysław Jagiełło, wydał nakaz zgodnie z którym każdy z kmieci miał obowiązek opłat w wysokości 2 groszy podatku (tak zwany podatek królewski). Potwierdził on również wszystkie dawne przywileje, nadając jednocześnie posiadłościom kapituły sandomierskiej prawo niemieckie czyli magdeburskie. Przy okazji uwolnił kmieci od władzy wojewodów i kasztelanów, a wszelkie spory nakazał kierować pod sądy oraz wyroki sołtysów według prawa niemieckiego.

Okolo 1440 r. w Dwikozach nad rzeką Łukawą (obecna Opatówka) było 18 łanów kmiecyh. Stał tam również piękny dwór kanonika sandomierskiego i folwark z ogrodem owocowym i łąkami. Ponadto

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

w jednej z miejscowości, do której należały 2 łany z lasami i łąkami, 2 karczmy z polami, działały 2 dobrze urządzone młyny.

W XVII w. rozpoczęto w Dwikozach budowę szpitala i kaplicy. Pieniądze na ten cel przeznaczony w 1674 r. ks. Wacław Kostecki.

W 1864 roku decyzją cara Rosji chłopci otrzymali ziemię, którą wcześniej uprawiali na pańskim polu.

Pozostałą część ziem w następnym roku przejął skarb państwa ówczesnego zaborcy (Rosji) i sprzedał ją radcy stanu Aleksandrowi Nikanorowiczowi Kuryłowi. Po nim właścicielką dóbr Dwikoskich została Olga Sołowiewa, która dokonała parcelacji oraz sprzedała folwark. Ziemie które przeszły na własność chłopów stanowiły niewielkie gospodarstwa, niewystarczające do samodzielnego utrzymania rodzin z pracy na roli. Większość mieszkańców zaczęła szukać pracy w wielkoobszarowych gospodarstwach należących do bogatych chłopów, poza rolnictwem oraz zaczęli specjalizować się w uprawach warzywniczych oraz sadowniczych (jako tych które wymagają dużego nakładu pracy, a w związku z tym przynoszących znacznie większy dochód od tradycyjnych upraw rolniczych).

W 1909 roku, dzięki koneksjom oraz różnym zabiegom Olgi Sołowiew, chłopci otrzymali możliwość za stosunkowo niską cenę nabycia ziem na własność. Skorzystali z tego tylko zamożniejsi chłopci oraz Ci którzy zaryzykowali i wzięli kredyt.

W 1925 roku wybudowano szkołę podstawową.

Lata 30ste XX wieku przyniosły przełom w rozwoju Dwikoz. Władze dostrzegły potencjał w uprawach ogrodniczych jakimi dysponuje miejscowość. Zaczęto wspierać rozwój ogrodnictwa, dzięki czemu uprawy warzywnicze oraz sadownicze intensywnie się rozwijały. W ramach Sandomierskiego Centralnego Okręgu Przemysłowego wybudowano zakład przetwórstwa owocowo – warzywnego, który skupował plony od okolicznych rolników. W ramach COP w okolicy powstały również inne zakłady, w których znalazło pracę wiele osób.

Na darowiznie dziedzica majątku Słupcza Antoniego Łempickiego powstała kaplica, plebania, cmentarz oraz kościół. Po czym 1-go kwietnia 1941 roku dekretem bpa J.K. Lorka powstała nowa parafia Słupcza – Dwikozy. Patronami niej zostali św. Andrzej Boboła, kanonizowany w 1938 roku, i św. Antoni Pustelnik - patron ofiarodawcy ziemi.

W 1956 na wzgórzu rozpoczęto budowę kościoła, której przewodniczył proboszcz ks. Jan Szczepanowski. Budowę tą zakończono w 1973 roku, a uroczystego poświęcenia dokonał bp Piotr Gołębiowski.

W latach 1975 – 1977 w miejscowości Dwikozy powstała chłodnia, która była częścią ogromnego kombinatu „Igloopol” (największego zakładu rolno przemysłowego w tej części Europy).

Historia miejscowości na terenie gminy Dwikozy

Bożydar

Pierwsza wzmianka na temat wsi Bożydar pojawiła się w źródłach historycznych w XII wieku. Wówczas to wieś Bożydar wraz z wsią Dwikozy stanowiły uposażenie jednego z kanoników kapituły kolegiaty sandomierskiej.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

W czasie zaborów we wsi zlokalizowana była siedziba rosyjskiej służby granicznej, ponieważ przez wieś przechodził „szlak przemysłowy”. Stąd też nazwa lokalna części wsi - „Stanica Kozacka”. Inne nazwy lokalne to „Podwórze” - miejsce gdzie stał kiedyś dwór, „Przerwa” - miejsce w pobliżu wału wiślanego, który został przerwany w tym miejscu podczas powodzi, „Piskorówki” - nazwa od piskorzy, podmokłych pól niedaleko cegielni, „Wisetka” - wąska odnoga Wisły tworząca półkole, „Dębina” - od rosnących przy drodze dębów.

W czasie okupacji, Niemcy rozpoczęli prace melioracyjne i od zakładów przetwórczych w Dwikozach poprowadzili nowe koryto, dla rzeki Prypeć, którą połączyli z rzeką Wisłą. Obecnie koryto nazywane jest rowem junackim.

Podczas powodzi w czerwcu 2010 roku pękł wał na Opatówce zalewając miejscowość.

Czermin

W 1257 roku Bolesław Wstydlivy darował m.in. wieś Czermin alias Czermin Panieński (dokumentach średniowiecznych pisany także jako: Cirnino, Chirnino, Cirmino, Czirznyn) siostrom z zakonu franciszkańskiego w Zawichoście (klaryskom), nadając jej prawo magdeburskie.

W 1351 roku Wilczko, kasztelan sandomierski, wydzierżawił od franciszkanek wieś Sobótka i Czermin za 64 grzywny.

Około 1440 r. w Czerminie było 6 łanów kmiecych, z każdego dawano dziesięcinę snopową archidiakonowi zawichojskiemu i płacono zakonnicom franciszkankom jeden ferto jaj, 2 kapłonów i 2 sery. Były dwie karczmy bez pól i ogrody. W 1578 r. było w Czerminie 4 łany, 4 osadników, 3 biednych. Około 1615 roku w Czerminie mieszkała rodzina Grudniów. Czermin, jako wieś klaszorna, obowiązana była dawać rocznie do zamku sandomierskiego z każdego łanu żyta 4 i owsa 8 korcy „miary wirzchowatej sandomirskiej”.

Około 1665 roku wieś Czermin dzierżawił od zakonnicy Łukasz Czermiński, herbu Wieniawa, ożeniony z Teofilą z Ruszczy Branicką, podkomorzanką krakowską, herbu Gryf. Dobra Czermin Panieński podzieliły los wszystkich dóbr duchownych pod zaborem rosyjskim zabranych na skarb państwa.

Gałkowice

Najstarszym zapisem historycznym zawierającym nazwę Gałkowice jest wzmianka sporządzona przez Jana Długosza w wydanej ok. roku 1440 księdze uposażeń diecezji krakowskiej.

W 1578 roku Gałkowieze stanowiły własność Jakuba Stanisławskiego, dziedzica wsi Góry Wysokie. Po jego śmierci w roku 1603 synowie Krzysztof i Wojciech zbyli Gałkowice na rzecz Elżbiety Sieniawskiej. Ta z kolei w roku 1616 zapisała swoje majątności na rzecz ufundowanego przez siebie klasztoru benedyktynek w Sandomierzu.

Według „Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” wieś Gałkowice w XIX wieku należała do parafii Góry Wysokie, administracyjnie zaś do gminy Wilczyce. Zamieszkiwało ją 218 mieszkańców. Składała się z folwarku Gałkowice Krakówka, wsi - Gałkowice Ocini i Krakówki. Dobra Gałkowickie dzierżawiła. m.in. rodzina Mościckich.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Od 1876 roku dzierżawcą dóbr był Stanisław Mościcki - brat Faustyna, ojca przyszłego prezydenta Rzeczypospolitej (Ignacego Mościckiego w latach 1926–1939).

Garbów

Wieś Garbów należała do rodu szlacheckiego herbu Sulima, z którego wywodził się słynny rycerz - Zawisz Czarny. W roku 1343 r. komes Wszebor (Seborius) z Garbowa przybył z synem do Wąchocka, aby uczestniczyć w sprzedaży sołectwa przez Jana, opata klasztoru cystersów wąchockich, niejakiemu Michałowi za 8 grzywien czystego srebra. Z tego właśnie rodu pochodził Mikołaj z Garbowa - kanonik gnieźnieński i archidiacon zawichojski, następnie kasztelan konarski ok. 1388 r., a później sieradzki. Był on ojcem trzech synów m.in. rycerza - Zawiszy Czarnego, który szczególnie się wstawił w bitwie pod Grunwaldem.

Okolo 1440 r. według J. Długosza, w Garbowie było 30 łąnów kmiecych, z których dziesięcinę snopową oraz konopną przekazywano archidiakonowi zawichojskiemu. Z pól o powierzchni 9 łąnów, położonych bliżej Gór pobierał dziesięcinę pleban górski, a pola za dworem nazywano przymiarkami i klinami. W Garbowie były wtedy trzy karczmy i dwóch ogrodników bez pól oraz pięć folwarków.

Powołując się na tabelę prestacyjną z 1846 r. w Garbowie było wówczas 20 gospodarstw włościńskich.

Dziś wieś dzieli się na dwie, funkcjonujące pod odmiennymi nazwami części Nowy Garbów i Stary Garbów.

Góry Wsokie

Nazwa wsi pojawiła się w średniowiecznych dokumentach, w których była nazywana Góry Superior, Wyszegory, Góry Wyższe. Swoją obecną nazwę uzyskała w XVIII wieku.

W 1217 r. Iwo herbu Odrowąż, kanonik krakowski, kantor gnieźnieński, kanclerz Leszka Białego w starym osiedlu Góry wybudował drewniany kościółek p.w. św. Wita Męczennika, który stał się protoplastą dzisiejszego kościoła parafialnego p.w. MB Bolesnej i św. Wita, zlokalizowanego w Górach Wysokich.

W 1417 r. Władysław Jagiełło, wydał nakaz zgodnie, z którym każdy z kmieci miał obowiązek wносить opłatę

w wysokości 2 groszy podatku (zwany podatkiem królewskim). Potwierdził również wszystkie dawne przywileje, nadając jednocześnie posiadłościom kapituły sandomierskiej prawo niemieckie, czyli magdeburskie, a przy okazji uwolnił kmieci od władzy wojewodów i kasztelanów, a wszelkie spory nakazał kierować pod sądy oraz wyroki sołtysów według prawa niemieckiego.

Okolo 1440 r. w Górach było 19 łąnów kmiecych. Była tam także karczma plebańska bez pól. Dziedzicem Gór Wyższych w tamtym okresie był Jan z Oleśnicy.

Na początku Góry były samodzielną wioską należącą do właścicieli świeckich. W średniowieczu były wchodziły w skład majątku „klucza górskiego” (obszar na którym przez 250 lat gospodarzyły się sandomierskie benedyktynki), który najpierw kupili, a później podarowali sandomierskim benedyktynom Sieniawscy.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

W 1718 roku powstał Kościół w Górach Wysokich (na miejscu starej, zniszczonej i rozebranej świątyni). Konsekracja odbyła się w 1741 roku.

W 1819 roku Góry Wysokie zostały odebrane benedyktynom i stały się uposażeniem biskupa sandomierskiego ks. Aleksandra Dobrzańskiego.

W 1869 roku Góry Wysokie oraz Gałkowice weszły w skład majątku donacyjnego zwanego Góry majorat i mogły trafić jedynie w ręce rosyjskiego właściciela. Do 1919 roku należały do rodziny Romejko-Górko.

W 1871 roku powstała szkoła gminna, istniejąca do dziś – (jest to najstarsza szkoła podstawowa w gminie).

W 1919 roku donacja Góry Wysokie majorat została rozparcelowana.

Kichary

Pierwszym dziedzicem Kichar, wzmiankowanym ok. poł. XIV w. w kilku dokumentach, jak również figurującym na inskrypcji nagrobnej w sandomierskiej katedrze, był szanowany mieszczanin z Sandomierza Bartko.

W XVI wieku wieś Kichary przeszła w ręce rodziny Stanisławskich ze Stanisławic pod Radomiem, herbu Pilawa.

W 1578 r. Kacper Stanisławski, był dziedzicem m.in. dóbr Kichary. Od Stanisławskiego przeszły we władanie Jacka Młodziejowskiego, podskarbiego nadwornego koronnego, starosty krzeczowskiego i Piaseckiego, który następnie sprzedał je Prokopowi z Granowa Sieniawskiemu, marszałkowi nadwornemu koronnemu, staroście ratyńskiemu. Po jego śmierci wdowa Elżbieta z Gostomskich z Leżenic Sieniawska zapisała Kichary klasztorowi benedyktynek sandomierskich w roku 1616.

W 1864 r. Kichary zostały zabrane benedyktynom na rzecz rządu.

Kiedyś wieś Kichary otaczały sady, natomiast na wzgórzu stał murowany, piętrowy dwór obronny, z czterema basztami na narożnikach i dwoma bramami. Z trzech stron dwór otaczała woda. Po przeniesieniu się zakonnic do Kichar ten tzw. Zameczek zamieniono na klasztor. Z zameczku do dziś pozostała tylko zabytkowa baszta zwana też kaplicą św. Rocha i Jacka, będąca niestety w stanie ruiny.

Pod koniec XIX wieku Kichary były jedną z największych wsi w powiecie sandomierskim (mieszkało w niej prawie 640 osób).

Dziś wieś dzieli się na dwie, funkcjonujące pod odmiennymi nazwami części Nowe Kichary i Stare Kichary.

Mściów

Nazwa wsi pochodzi od średniowiecznego rycerza Mszczuja (wg. Jana Długosza Msczyów i Msczyniów to jest Mszczujów), który to użył swego imienia.

Mściów istniał już w XI wieku. W XII wieku była to wieś rycerska. Miała być dziedzictwem Jakuba z Koniecpola herbu Pobodze. Następnie stanowiła uposażenie kościoła św. Piotra w Sandomierzu.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Wieś należała także m.in. do Grotów, Słupeckich, Lubomirskich, Dunin-Karwickich, Wybranowskich, Prażmowskich, Suchodolskich, Ośniałkowskich.

W 1784 roku decyzją Komisji Dobrego Porządku wioski: Mściów, Kamień Mściowski, Doły, Doraz i Rzeczyca Mokra zostały wyłączone z terytorium dużego Sandomierza i jego jurysdykcji oraz objęte prawem ziemskim.

Po uwłaszczeniu włościan nastąpiła parcelacja majątku dworskiego na rzecz byłych poddanych chłopów. Według oficjalnego spisu w Mściowie w 1827 roku stało 31 domów, w których mieszkały 164 osoby.

W 1882 roku było już tylko 15 domów i zaledwie 127 mieszkańców, co jak pisze Stanisław Malarz – było skutkiem wielkiego pożaru wsi i epidemii czarnej ospy w regionie.

Ocin

Ocin był początkowo wsią królewską. W 1307 roku Władysław Łokietek nadał wsie Oczyno i Radoszkowice Markowi i Robertowi – wójtom sandomierskim. Pozwolił jednocześnie osadzić je na prawie niemieckim.

W XIX wieku Ocin dzielił się na dwie części: Ocin Miejski i Panieński. Według spisu z 1827 Ocin Miejski był wsią rządową o 23 domach i 101 mieszkańcach. Ocin Panieński wsią duchowną o 17 domach i 33 mieszkańcach. W Gałkowicach spis z 1838 wykazał dobra rządowe składające się z folwarków Gałkowice i Krakówka oraz wsi Gałkowice, Ocin i Krakówka. Według Słownika geograficznego Królestwa

Polskiego w latach 80. XIX wieku wieś Ocin Gałkowski miała 16 domów, 105 mieszkańców i 615 mórg ziemi włościańskiej.

Romanówka

Nazwy wsi użył w XIX wieku ówczesny właściciel dóbr garbowskich. Folwark zajmował wtedy 288 morg, na których stosowany był 13-polowy płodozmian. Zabudowa składała się wtedy z zaledwie trzech zagród. Był tam wtedy również wiatrak. Na początku lat 30-tych XX wieku Romanówka miała 17 domów, w których mieszkało 116 osób.

Rzeczyca Mokra

Pierwszy raz wzmiankowana w I poł. XIII wieku w związku z przynależnością do parafii Nawrócenia św. Pawła Apostoła w Sandomierzu.

W połowie XV wieku w Rzeczycy Mokrej był folwark 5-łanowy stanowiący własność Andrzeja Osszki herbu Rwicz i Tomasza Pieczuchy herbu Sulima. W 1508 roku. Rzeczyca Mokra w części należała do Zofii Tudorowskiej, a w części do Jana Słupeckiego herbu Konar.

W 1578 roku była własnością rodu Słupeckich. Przez kolejne wieki dobra ziemskie w Rzeczycy Mokrej zmieniały właścicieli i należały m. in. do rodów: Popławskich, Chwalibogów, Zaleńskich, Kuczewskich, Dunin-Karwickich, Hadziewiczów, Karskich, Marczewskich, Pilińskich i Zalewskich.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

W 1861 roku Onufry Zalewski, dziedzic folwarku Chwałki, zakupił od Jana Pilitowskiego dobra ziemskie w Rzeczycy Mokrej (w 1885 roku stanowiły one 405 mórg). Później podzielił je między synów: Maksymiliana i Jana. Jan otrzymał 120 mórg ziemi w północno-zachodniej części tychże dóbr. Utworzył tam folwark, który od swego nazwiska nazwał Zalesiem. Maksymilian gospodarzył w pozostałej części majątku. W wyniku rodzinnych podziałów majątku i sprzedaży ulegał on zmniejszeniu. Jego część była w posiadaniu rodziny Zalewskich i w okresie okupacji niemieckiej została przekazana na rzecz Seminarium Duchownego w Sandomierzu.

Rzeczycza Mokra w 1827 r. liczyła 14 domów i 92 mieszkańców, a w 1889 r. 15 domów i 127 mieszkańców oraz 91 mórg ziemi chłopskiej. W 1921 r. we wsi było 26 domów, 146 mieszkańców (dodatkowo w folwarkach było 3 domy i 53 mieszkańców).

Szczytniki

Pierwsze wzmianki na temat Szczytnik pojawiły się w 1348 roku z okazji zapisania wsi na własność plebanowi górskiemu ks. Michałowi i jego następcom, co miało miejsce w sądzie ziemskim w Sandomierzu.

Na prośbę plebana król Kazimierz Wielki w dzień św. Feliksa w 1352 r. potwierdził tą darowiznę.

W 1508 roku właścicielem części dóbr był Jan Słupecki zaś w 1578 roku jego syn. Z czasem wieś Szczytniki darowana kościołowi w Górach, została przyłączona do dóbr słupeckich.

Podczas powodzi w czerwcu 2010 roku pękł wał na Opatówce zalewając miejscowość.

Winiary

Etymologia nazw Winiary wywodzi się od winnic zakładanych na nasłonecznionych zboczach Wyżyny Sandomierskiej.

Nazwa Winiary (parafia Trójca) pojawia się po raz pierwszy w 1190 roku w przywileju Kazimierza Sprawiedliwego jako uposażenie Kolegiaty Sandomierskiej. Od 1257 roku wieś Winiary stanowi uposażenie Klasztoru Klarysek w Zawichoście.

W roku 1827 było w Winiarach 27 domów, 300 mieszkańców. Na terenie wsi był wiatrak. W 1887 roku Dobra Winiar składały się z folwarków: Winiary, Buczek, Kępa Chwałowska co razem wynosiło 1856 mórg.

W 1944 r. Winiary wieś i dwór zostały prawie doszczętnie zniszczone i spalone.

Winiarki

Etymologia nazw Winiarki wywodzi się od winnic zakładanych na nasłonecznionych zboczach Wyżyny Sandomierskiej.

Brak jest źródeł datujących powstanie miejscowości Winiarki, należy domniemywać, że był to okres XV-XVI wieku.

W czasach zaborów w Winiarkach znajdowała się kozacka strażnica.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Pod koniec XIX w. Winiarki wraz z Winiarami stanowiły własność Juliusza Targowskiego. W tamtym okresie we wsi znajdowało się 37 drewnianych domów zamieszkałych przez 310 osób. W okresie międzywojennym zostało jedynie 6 domów zamieszkałych przez ok. 180 osób.

W latach 30-tych XX wieku we wsi przeprowadzono komasację.

W 1944 roku wieś została niemal całkowicie spalona. Dodatkowo wieś została prawie w całości zaminowana, w tym szczególnie mocno zaminowano górę zwaną „Kucharką” przez którą zza Wisły miały przejść wojska radzieckie.

Podczas powodzi w czerwcu 2010 roku pękł wał na Wiśle zalewając miejscowość.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Architektura sakralna

Zespół kościoła parafialnego pw. MB Bolesnej w Górach Wysokich (kościół, kaplica podziemna, ogrodzenie z kaplicami i bramkami)

Zespół położony w południowo-wschodniej części miejscowości. W miejscu pogańskiego kultu bożka Światowida, Iwo Odrowąż, kanclerz księcia Leszka Białego, wznosił w 1217 roku drewniany kościół. Na jego miejscu w 1718 roku powstała pierwsza murowana świątynia. Była ona jednonawowa, z kaplicami po bokach i prostokątnym prezbiterium. Około roku 1792 ks. Józef Karśnicki przebudował ją od fundamentów według własnych projektów. Po przebudowie świątynia nabrała cech późnobarokowych. Jest to kościół orientowany, założony na planie krzyża, zakończonego od wschodu półkolistą absydą, z wysuniętymi od zach. kwadratowymi wieżami. Wytworzony pomiędzy „pasem wież” a transeptem przedsionek odpowiada szerokością nawie głównej i prezbiterium. Nad przedsionkiem zlokalizowany jest chór muzyczny z komunikacją w wieżach. Między wieżami a ramionami transeptu, które położone są w równej linii wzdłuż kościoła, znajdują się nieco od nich węższe elementy, prawdopodobnie dawne nawy boczne. Po bokach prezbiterium zlokalizowane są odpowiadające im zakrystie z sionkami. Nawę nakrywają dwa przęsła sklepień żaglastych, wspartych na koszowych gurtach. Nad skrzyżowaniem nawy i transeptu wykonano sklepienie kopulaste na żagielkach, z ośmiobocznym otworem latarni. Nad ramionami transeptu są sklepienia zwierciadlane. Prezbiterium przykrywa sklepienie kolebkowo-krzyżowe, zaś absydę półkopiała, nad którą znajduje się półlatarnia, „przystawiona” do wschodniego szczytu kościoła. Nawę i transept nakrywają dwuspadowe dachy ujęte w trójkątne, strome szczyty. Ze skrzyżowania dachów „wyłania się” ośmioboczna latarnia – geometrycznie „podobna” do latarni umieszczonych nad namiotowymi dachami wież. Elewacje kościoła są dość proste – Karśnicki ograniczył się do pionowych podziałów lizenami lub pilastrami i do poziomych, dokonanych przy pomocy gzymsów. Kościół ten był Restaurowany z drobnymi

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

przeróbkami ok. 1856–60, 1897–99 i po 1911 r., spłonął w wyniku działań wojennych w 1944 r. Został odbudowany w latach 1948–49 przez architekta Stefana Świszczowskiego.

We wschodniej części cmentarza przykościelnego, na osi prezbiterium, zlokalizowana jest podziemna kaplica, która została wybudowana pod koniec XVIII wieku. Oparta jest ona na rzucie prostokąta ze sklepieniem kolebkowym z gurtami.

W skład zespołu wchodzi także ogrodzenie z kaplicami i bramkami. Ogrodzenie to zostało wybudowane w stylu neobarokowym z kapliczkami w formie absydek. Do zespołu zalicza się również stara plebania, która obecnie nie jest użytkowana. Jest ona murowana, powstała ok 1860 roku. Została zniszczona podczas II wojny światowej i odbudowana w 1944 roku.

Stan zachowania wszystkich elementów zespołu kościelnego ocenia się jako dobry.

Kaplica pw. Św. Rocha i Jacka w Nowych Kicharach

Kaplica pierwotnie prawdopodobnie była baszta obronna, w zabudowaniach nieistniejącego już dworu benedyktynek sandomierskich. Wchodzi ona w skład zespołu objętego ochroną konserwatorską (A.670/1-2) do którego wlicza się także częściowo zachowany mur ogrodzenia. Przejawia cechy stylu barokowego. Założona została ona na rzucie koła, wewnątrz ośmioboku, ma kształt dwukondygnacyjnego walca. We wnętrzu ujawniają się ślady dawnego ołtarza i polichromii.

Obiekt w stanie ruiny. Zniszczone sklepienie, dach, podłogi, wyposażenie. Istnieje groźba całkowitego zawalenia murów.

Architektura drewniana

Na terenie gminy Dwikozy można odnaleźć elementy architektury drewnianej, głównie domy jednorodzinne. Obiekty takie znajdują się m.in. w miejscowościach: Mściów, Szczytniki, Winiarki. W ostatnich latach zaobserwować można znaczny ubytek drewnianych domów z terenu gminy poprzez ich wyburzanie ze względu na bardzo zły stan techniczny zagrażający mieszkańcom.

Kapliczki, figury przydrożne

Wznoszenie kapliczek, figur i krzyży przy drogach lub w przydomowych ogródkach jest zwyczajem bardzo starym i szeroko praktykowanym. Na terenie gminy Dwikozy spotykamy różnorodne obiekty w tej grupie zabytków. Na obszarze gminy występują także kapliczki-pomniki, posiadające cechy sztuki ludowej. Mają one postać prostopadłościanu, stojącego na niewielkim postumencie, w narożnikach którego umieszczone są cztery wieże, zaś w środku znajduje się ostrołukowo zwieńczony otwór ze świętą figurą. Nad prostopadłościanem wznosi się jakby wieloboczny hełm, zwężający się ku górze, zakończony krzyżem.

Kaplica z figurą Jana Ewangelisty

Do wyróżniających się obiektów można zaliczyć kaplicę z cechami sztuki ludowej zlokalizowaną w Górach Wysokich. Została ona wybudowana ok. 1837 roku, na planie koła ściętego od strony wejścia. Wewnątrz znajduje się postument z figurą św. Jana Ewangelisty w postaci siedzącej, trzymającego na kolanach otwartą księgę. Spośród kapliczek słupowych można wspomnieć o figurze Chrystusa Frasobliwego zlokalizowaną w Nowych Kicharach.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Stan zachowania kapliczki dobry.

Kaplica NMP w Dwikozach

Kaplica wybudowana w II połowie XIX w. Położona w Dwikozach na rozwidleniu dróg posiada cechy stylowe eklektyzmu. Kaplica ta, założona na rzucie prostokąta od zachodu zamkniętego półkoliście, sklepiona kolebką, zawiera we wnętrzu mense ołtarzową, nad którą w prostokątnej wnęce znajduje się współczesny obraz MB Częstochowskiej. Na środku dachu znajduje się wieloboczna sygnaturka z arkadkami, zwieńczona krzyżem.

Stan zachowania kapliczki dobry.

Latarnie chocimskie

Nazwa tradycyjnie odnosząca się tylko do kapliczki znajdującej się przy ul. Zawichojskiej w Sandomierzu została przyjęta od XIX w. przez okoliczną społeczność dla określenia zespołu pięciu kapliczek latarniowych tzw. latarni chocimskich, zlokalizowanych w Nowych Kicharach, Nowym Garbowie, Gierlachowie oraz Sandomierzu. Nazwa ta jest związana z tradycją okoliczności ich powstania. Zgodnie z przekazami latarnie mieli wznieść rycerze Chorągwi Ziemi Sandomierskiej wracający po wygranej bitwie z Turkami w 1673 roku pod Chocimiem, gdzie zwycięzcy walczyli w szeregach wojsk hetmana Jana Sobieskiego. Inna wersja głosi, iż figury powstały w celu upamiętnienia innej wojny polsko-tureckiej stoczonej pod przywództwem hetmana Jana Karola Chodkiewicza, a następnie Stanisława Lubomirskiego w obronie twierdzy Chocim, która zakończyła się podpisaniem traktatu pokojowego.

Stan zachowania latarni chocimskich na terenie gminy jest zły. Konieczne przeprowadzenie prac renowacyjnych.

Cmentarze, miejsca pamięci

Na terenie gminy Dwikozy zachowały się następujące zabytkowe cmentarze:

- Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki zlokalizowany w miejscowości Dwikozy. Został on założony w 1938 roku na planie kwadratu podzielonego alejami na sześć prostokątnych kwater. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1943 roku.
- Cmentarz rzymsko-katolicki zlokalizowany w miejscowości Nowe Kichary, przy kaplicy pw. Św. Rocha i Jacka. Został on założony w XVIII wieku. Obecnie zachowała się jedynie kaplica w pn.-wsch. narożniku założenia oraz pozostałość muru.
- Cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki zlokalizowany w miejscowości Góry Wysokie. Został założony w 1326 roku, na planie prostokąta o zaokrąglonych narożnikach. Obecnie brak jest widocznych śladów w postaci nagrobków. W jego centrum znajduje się kościół.
- Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki zlokalizowany w miejscowości Góry Wysokie. Założony został w I połowie XIX wieku, na planie kwadratu. Ogradzony jest murem z bramą, zaś najstarszy nagrobek pochodzi z 1832 roku.

5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu do gminy

Do zabytków o najwyższym znaczeniu dla gminy Dwikozy zaliczyć można:

- Zespół kościoła parafialnego pw. MB Bolesnej w Górach Wysokich,
- Kapliczki przydrożne, w tym tzw. latarnie chocimskie.

5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego

Na terenie gminy Dwikozy znajduje się 6 pozycji (zawierających 11 obiektów) wpisanych do rejestru zabytków Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy.

Zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 3. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków w gminie Dwikozy.

Lp.	Miejscowość	Obiekt wraz z adresem	Numer wpisu do rejestru zabytków
1.	Gierlachów	Tzw. latarnia chocimska	A.947/1-5
2.	Góry Wysokie	Zespół kościoła par. pw. MB Bolesnej:	A.688/1-3
a	Góry Wysokie	kościół	A.688/1-3
b	Góry Wysokie	kaplica podziemna	A.688/1-3
c	Góry Wysokie	ogrodzenie z kaplicami i bramkami	A.688/1-3
3.	Góry Wysokie	Cmentarz parafialny	A.669
4.	Nowe Kichary	Zespół kaplicy pw. śś. Rocha i Jacka:	A.670/1-2
a	Nowe Kichary	Dawna kaplica (dawna baszta)	A.670/1-2
b	Nowe Kichary	Częściowo zachowany mur ogrodzenia	A.670/1-2
5.	Nowe Kichary	Tzw. latarnia chocimska	A.947/1-5

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Obiekt wraz z adresem	Numer wpisu do rejestru zabytków
6.	Nowy Garbów	Tzw. latarnia chocimska	A.947/1-5

Stan obiektów ujętych w rejestrze zabytków województwa świętokrzyskiego znajdujących się na terenie gminy Dwikozy jest zróżnicowany. Niektóre z obiektów znajdują się w stanie ruiny: m.in. kaplica pw. św. Rocha i Jacka. Stan obiektów sakralnych zespół kościelny i cmentarz jest zadowalający.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodny z przepisami użytkownika i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Prace mające charakter bieżącej konserwacji, np. odświeżanie ścian we wnętrzu obiektu bez zmiany ich kolorystyki i wymiany tynków, miejscowa wymiana instalacji np. gniazd elektrycznych, kranów itp., wymiana powojennego wystroju wnętrz bez naruszania zabytkowej substancji obiektu, nie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, jedynie zgłoszenia właściwemu konserwatorowi.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Dwikozy wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu w/w Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 ze zm.), art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednorodnych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Natomiast gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) danej gminy.

Gminna ewidencja zabytków gminy Dwikozy została przyjęta Zarządzeniem nr Or.II.0050.48.2019 Wójta Gminy Dwikozy z dnia 26.09.2019 r. w sprawie: przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Dwikozy oraz zaktualizowana Zarządzeniem nr Or.I.120.37.2021 Wójta Gminy Dwikozy z dnia 30.12.2021 r. w sprawie: aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Dwikozy.

Wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Dwikozy przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 4. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy Dwikozy.

Lp.	Miejscowość	Obiekt wraz z adresem	Numer wpisu do rejestru zabytków
7.	Gierlachów	Tzw. latarnia chocimska	A.947/1-5
8.	Góry Wysokie	Zespół kościoła par. pw. MB Bolesnej:	A.688/1-3
a	Góry Wysokie	kościół	A.688/1-3
b	Góry Wysokie	kaplica podziemna	A.688/1-3
c	Góry Wysokie	ogrodzenie z kaplicami i bramkami	A.688/1-3
9.	Góry Wysokie	Cmentarz parafialny	A.669
10.	Nowe Kichary	Zespół kaplicy pw. św. Rocha i Jacka:	A.670/1-2
a	Nowe Kichary	Dawna kaplica (dawna baszta)	A.670/1-2
b	Nowe Kichary	Częściowo zachowany mur ogrodzenia	A.670/1-2
11.	Nowe Kichary	Tzw. latarnia chocimska	A.947/1-5
12.	Nowy Garbów	Tzw. latarnia chocimska	A.947/1-5

W celu przeprowadzenia prac remontowych, wymagających pozwolenia na budowę (przebudowa dachu, rozbudowa budynku) przy zabytku znajdującym się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy wystąpić z wnioskiem do Starostwa Powiatowego w Sandomierzu. Pozwolenie na budowę zostanie wydane po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W przypadku prac niewymagających pozwolenia na budowę właściciel zabytku gminnego zgłasza prace do starostwa powiatowego, które zostają zaopiniowane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.2.5. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.). Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nieruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Na terenie gminy Dwikozy do zabytków ruchomych należy głównie wyposażenie kościoła pw. MB Bolesnej w Górach Wysokich.

Do zabytków ruchomych na terenie gminy Dwikozy zaliczyć można także krzyże i figury przydrożne, które jako nieme świadki upamiętniają istotne wydarzenia z analizowanego obszaru, bądź były wyrazem wdzięczności Bogu ze strony wiernych.

Wykaz obiektów w rejestrze zabytków ruchomych na terenie gminy Dwikozy przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 5. Wykaz obiektów w rejestrze zabytków ruchomych na terenie gminy Dwikozy.

Nr rejestru zabytków B-	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Obiekt – zakres wpisu do rejestru zabytków
84	Kuchary Nowe	w pasie drogi powiatowej	kapliczka przydrożna Chrystusa Frasobliwego
315	Góry Wysokie	Kościół parafialny pw. Matki Bożej Bolesnej i św. Wita	wystrój i wyposażenie "ruchome"

5.2.6. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne lokalizowane są na podstawie wiadomości, pochodzących z różnych źródeł, jednak przeważająca ilość informacji dostarczana jest obecnie przez planowe badania terenowe, od prawie dwudziestu pięciu lat realizowane w ramach programu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Prace te polegają na systematycznej prospekcji terenowej, połączonej z weryfikacją powierzchniową stanowisk i obiektów znanych już wcześniej. Ich rezultaty pozwalają na rozpoznanie intensywności osadnictwa w różnych rejonach gminy, w kolejnych epokach i okresach pradziejów, średniowiecza i nowożytności, są też wykorzystywane w bieżących działaniach konserwatorskich.

Na terenie gminy Dwikozy odnotowano 503 stanowiska archeologiczne. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym – nadchodzące lata mogą przynieść nowe odkrycia lub negatywną weryfikację obecnie zaewidencjonowanych stanowisk.

Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Dwikozy stanowi załącznik nr 1 do przedmiotowego opracowania.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Z historią gminy Dwikozy związane są historyczne postacie, których pamięć jest stale pielęgnowana:

Zawisza Czarny jest niewątpliwie najwybitniejszą postacią historyczną wywodzącą się z gminy Dwikozy. Urodził się ok. 1380 roku w Garbowie, miejscowości która od niepamiętnych czasów należała do rodu szlacheckiego herbu Sulima. Zasłynął jako dzielny rycerz i wybitny królewski dyplomata. Zaufany poseł króla Władysława Jagiełły, dzielnie walczący m.in. w bitwie pod Grunwaldem w 1410 roku pod chorągwią królewską. Niepokonany w turniejach i pojedynkach rycerskich. Zginął w 1428 roku w bitwie pod Golubacem. Poległ jednak jak na rycerza przystało, wiernie oddany rycerskim ideałom. Do dziś funkcjonuje znane powiedzenie „Polegać jak na Zawiszy”, które odnosi się do nieskazitelnych cnót Zawiszy Czarnego.

Józef Dowbor Muśnicki urodzony w Garbowie 25 października 1867 roku na ziemi sandomierskiej. Większą część życia spędził poza granicami Polski. Był jednym z trzech pierwszych wojskowych w stopniu generała broni i jednym z trzech pierwszych generałów Sztabu Generalnego, jakich miała II Rzeczpospolita u swego zarania. Największą zasługą gen. Józefa Dowbor Muśnickiego było sprowadzenie do kraju żołnierzy I Korpusu Polskiego, stworzenie blisko 100 tysięcznej Armii Wielkopolskiej oraz wygrana w Powstaniu Wielkopolskim. 7 sierpnia 1920 roku generał odmówił Piłsudskiemu przyjęcia dowodzenia nad frontem południowoschodnim, dlatego zaraz po wojnie Piłsudski przeniósł generała w stan spoczynku. Za życia nigdy nie otrzymał żadnego polskiego odznaczenia wojskowego. Zmarł 26 października 1937 w Lusowie. Przy dolnej części jego nagrobka stoją dwie urny. Jedna wypełniona jest ziemią z Palmir. Tam w 1940 roku została rozstrzelana przez Niemców Agnieszka Dowbor Muśnicka, córka generała. Druga zawiera ziemię katyńską – tam zginęła z rąk Sowietów jego druga córka, Janina Lewandowska.

Ponadto do dziedzictwa niematerialnego zaliczyć można pochodzenie wybitnych postaci literackich:

Wiesław Myśliwski - dwukrotny laureat nagrody literackiej Nike, urodził się 25 marca 1932 roku w Dwikozach. Jest jednym z największych współczesnych prozaików polskich. Tu wychowywał się w domu dziadka Józefa Gałęzi, co znajduje odzwierciedlenie w wielu jego utworach np. „Kamień na kamieniu”, czy „Widnokraj”. Na miejscowym cmentarzu spoczywają rodzice pisarza. Jego najbardziej znane utwory to: powieść "Nagi sad", "Klucznik", "Kamień na kamieniu", „Pałac”, „Traktat o łuskaniu fasoli”, „Ostatnie rozdanie”.

Wincenty Burek również urodził się 14 października 1905 w Ocinku w gminie Dwikozy. Był polskim publicystą, pisarzem i redaktorem. Działał również w Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz partii ruchu ludowego. Debiut książkowy Wincentego Burka z 1935 r., to „Droga przez wieś”, w skład którego wchodzi osiemnaście opowiadań skupionych wokół tematyki wiejskiej o następujących tytułach: „Kolenije na Ocinku”, „Stefek, zeń się!”, „Roleński Dół”, „Pożegnanie z ziemią”, „Jedynak”, „Przepowiedka o doktorze Kodrocie”, „Niema go już”, „Zachameciło się niebo nad Grzesiem”, „Braty”, „Podymne”, „Zakucznik hula”, „Strajk”, „Miłosierdzie Siwego Kaźmirza”, „Na służbie”, „Waluś”.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

„Rozstajne drogi”, „Szczęście Weronki”, „Skrzypki”. Wszystkie utwory wydawane były wcześniej na łamach różnych czasopism, m.in. w „ABC Literacko-Artystycznym”, „Kurierze Warszawskim”, „Młodej Myśli Ludowej”, „Prosto z mostu”. Opowiadania przedstawiają wybrane aspekty codziennego życia chłopskiej społeczności, zamieszkującej głównie okolice podsandomierskiego Ocinka. Pisarz zmarł 4 lipca 1988 w Warszawie.

Gmina Dwikozy prowadzi działalność kulturalną poprzez instytucje kultury: Gminny Ośrodek Kultury w Dwikozach oraz Gminną Bibliotekę Publiczną w Dwikozach.

Na terenie gminy funkcjonuje wiele organizacji, których działalność przyczynia się promocji dziedzictwa kulturowego. Należą do nich m.in.:

- 1) Stowarzyszenie na Rzecz Ekorozwoju Wsi Góry Wyokie,
- 2) Stowarzyszenie na Rzecz Ekorozwoju Wsi Winiarki, Winiary, Kępa Chwałowska,
- 3) Stowarzyszenie Oświatowo - Kulturalne przy Szkole Podstawowej im. Jana Pawła II w Mściowie,
- 4) Stowarzyszenie Przyjaciół Przedszkola i Szkoły w Gierlachowie k. Sandomierza,
- 5) Stowarzyszenie Przyjaciół Szkoły im. Wincentego Burka w Gałkovicach k. Sandomierza,
- 6) Stowarzyszenie Inwestujemy w Przyszłość przy Szkole Podstawowej w Słupczy,
- 7) Stowarzyszenie Edukacyjne Imienia Zawiszy Czarnego,
- 8) Stowarzyszenie Pamięci Zawiszy Czarnego Herbu Sulima z Garbowa,
- 9) Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Wsi Nowe Kichary,
- 10) Stowarzyszenie „Aktywni dla Słupczy”,
- 11) Wspólnota Gruntowa wsi Kamień Łukawski z siedzibą w Kamieniu Łukawskim.

Działalność kulturalną wspierają także organizacje powiązane z rolnictwem:

- 1) Stowarzyszenie "Ekosan" w Dwikozach,
- 2) Świętokrzyskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionu i Hodowli Strusi,
- 3) Kółko Rolnicze w Dwikozach,
- 4) Kółko Rolnicze w Bożydarze,
- 5) Kółko Rolnicze w Słupczy,
- 6) Gminny Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych w Dwikozach,
- 7) Kółko Rolnicze w Garbowie.

Wpływ na działalność kulturalną w gminie Dwikozy mają także koła gospodyń wiejskich i ochotnicze straże pożarne:

- 1) Koło Gospodyń Wiejskich w Dwikozach „Ziemia Dwikoska”,
- 2) Koło Gospodyń Wiejskich w Górach Wysokich „Pod Lasem”,
- 3) Koło Gospodyń Wiejskich Bożydar,
- 4) Koło Gospodyń Wiejskich „Kukułki” Rzeczyca Mokra,
- 5) Koło Gospodyń Wiejskich Nowy Kamień,
- 6) Koło Gospodyń Wiejskich w Szczytnikach,
- 7) Koło Gospodyń Wiejskich w Mściowie,
- 8) Koło Gospodyń Wiejskich w Gierlachowie,
- 9) Koło Gospodyń Wiejskich w Winiarkach „Malwa”,
- 10) Ochotnicza Straż Pożarna w Gałkovicach,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

- 11) Ochotnicza Straż Pożarna w Szczytnikach,
- 12) Ochotnicza Straż Pożarna w Winiarach,
- 13) Ochotnicza Straż Pożarna w Słupczy,
- 14) Ochotnicza Straż Pożarna w Winiarkach,
- 15) Ochotnicza Straż Pożarna w Dwikozach,
- 16) Ochotnicza Straż Pożarna Mściów - Nowy Kamień,
- 17) Ochotnicza Straż Pożarna w Nowych Kicharach,
- 18) Ochotnicza Straż Pożarna w Garbowie z siedzibą w Starym Garbowie,
- 19) Ochotnicza Straż Pożarna w Romanówce
- 20) Ochotnicza Straż Pożarna w Gierlachowie.

5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Muzea są skarbnicą historii regionu i narodu, owocem pasji ludzi tu wyrosłych, efektem często wieloletnich, mozolnych zabiegów lokalnych instytucji, samorządów, towarzystw regionalnych, mieszczańskiej inteligencji, duchownych, nauczycieli.

Są pozostałością, a często tylko śladem dawnych fortun, rodów, zdarzeń, dramatów, złotych okresów, wojen, upadków i świetności. Stanowią dokumentację narodowej, religijnej i kulturowej tożsamości, często niestety cząstkową.

Instytucje te działają w oparciu o statuty nadane im przez organizatora (w tym przypadku przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub jednostki samorządu terytorialnego bądź też inne osoby prawne) w trybie określonym w ustawie o muzeach i ustawie o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.

Na terenie gminy Dwikozy nie funkcjonuje placówka muzealna. Natomiast w Starym i Nowym Garbowie znajduje się Izba Pamięci Zawiszy Czarnego oraz Józefa Dowbora Muśnickiego.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Dwikozy, a także szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- 1) bogate i urozmaicone dziedzictwo archeologiczne;
- 2) zasób zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków;
- 3) opracowana gminna ewidencja zabytków;
- 4) liczne miejsca pamięci (kapliczki, figury) sprzyjające rozwojowi turystyki;
- 5) obszary chronione oraz unikatowe walory przyrodnicze na terenie gminy;
- 6) odbywające się liczne imprezy kulturalne;
- 7) liczne organizacje i stowarzyszenia, które zajmują się ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

- 8) obecność szlaków turystycznych;
- 9) korzystne położenie geograficzne (bliska odległość do Sandomierza);
- 10) związane z gminą historyczne postacie (m.in. Zawisza Czarny);
- 11) opracowane i na bieżąco aktualizowane Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Słabe strony:

- 1) zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 2) widoczny zanik architektury drewnianej w ostatnich latach;
- 3) brak ujęcia wszystkich cennych obiektów w gminnej ewidencji zabytków;
- 4) brak sporządzonej inwentaryzacji krzyży i kapliczek przydrożnych;
- 5) brak opracowanych przez gminę miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- 6) niedostatecznie wykorzystany potencjał gminy jako ośrodka turystycznego;
- 7) brak tablic informacyjnych w pobliżu najcenniejszych obiektów z terenu gminy;
- 8) nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych (prowadzone często bez wymaganych zezwoleń) powodujące czasem bezpowrotną utratę wartości historycznych i kulturowych;
- 9) niechęć mieszkańców do ochrony zabytków poprzez ujęcie obiektów w gminnej ewidencji zabytków;
- 10) niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- 11) niskie środki w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 12) niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- 13) brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych;
- 14) brak forum wymiany doświadczeń w zakresie działań ochronnych przy zabytkach;
- 15) brak szkoleń lub spotkań z przedstawicielami Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Szanse:

- 1) dotacje gminne na zabiegi rewitalizacyjne;
- 2) podjęcie starań na rzecz odzyskania świetności zdegradowanych obiektów zabytkowych wysokiej klasy;
- 3) zwiększenie środków budżetowych gminy na działania związane z ochroną zabytków;
- 4) pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków;
- 5) dalszy rozwój agroturystyki i jej wsparcie merytoryczne poprzez opracowanie w formie elektronicznej biuletynów zawierających aktualne informacje o walorach krajobrazu kulturowego w bezpośrednim sąsiedztwie gospodarstwa agroturystycznego;
- 6) szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych gminy, przyciągająca turystów;
- 7) wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości;
- 8) wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

- 9) aktualizacja dokumentów strategicznych, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego;
- 10) współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk);
- 11) współpraca gminy i organizacji pozarządowych z miejscowymi szkołami w zakresie włączenia do programów nauczania lekcji o lokalnym krajobrazie kulturowym, organizowanie wycieczek, których trasy uwzględniałyby zasoby zabytków regionalnych;
- 12) korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich;
- 13) zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd.;
- 14) powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych.

Zagrożenia

- 1) niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych;
- 2) odpływ młodych, wykształconych mieszkańców z terenu gminy;
- 3) niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych;
- 4) niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska;
- 5) migracje ludności;
- 6) częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 7) niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych.

7. Założenia programowe

Ustalone poniżej priorytety, cele szczegółowe i wynikające z nich działania wyznaczają politykę gminy w zakresie ochrony zabytków na lata 2023-2026.

Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026 będzie realizowany dla poniższych priorytetów:

- 1) **PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH**
- 2) **PRIORYTET 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM**

7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone cele szczegółowe wraz z proponowanymi działaniami.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZO NA LATA 2023-2026

Tabela 6. Harmonogram działań przewidzianych do realizacji w ramach Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026.

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
<p>PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH</p>	<p>Cel szczegółowy 1.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych</p>	<p>Przygotowanie uchwały Rady Gminy w celu zabezpieczenia środków budżetowych na działania związane z obiektami zabytkowymi</p>	<p>Corocznie</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>
		<p>Przeznaczenie środków finansowych z budżetu Gminy na najcenniejsze obiekty zabytkowe</p>	<p>Corocznie</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>
		<p>Identyfikacja najpilniejszych potrzeb przy obiektach w najgorszym stanie technicznym</p>	<p>Do 31 grudnia 2023 r.</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>
		<p>Stała współpraca z WUOZ w Kielcach, Delegatura w Sandomierzu</p>	<p>Sukcesywnie</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>
		<p>Przekazanie Starostwu Powiatowemu wykazu obiektów objętych ewidencją zabytków oraz jego systematyczne aktualizowanie</p>	<p>Do 31 stycznia 2024 r.</p>	<p>Gmina Dwikozy, Starostwo Powiatowe w Sandomierzu</p>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZO NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
	<p>Cel szczegółowy 1.3 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych z budżetu Gminy</p>	<p>Nawiązanie współpracy z prywatnymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu jak najszerszego ich wykorzystania w promocji Gminy</p>	<p>Sukcesywnie</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>
		<p>Wsparcie działań związanych z renowacją tzw. latarni chocimskich</p>	<p>Sukcesywnie</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>
		<p>Prace pielęgnacyjne na terenie cmentarzy wpisanych do GEZ</p>	<p>Sukcesywnie</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>
	<p>Cel szczegółowy 1.3 Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz działania na rzecz jego poprawy</p>	<p>Sporządzenie następnej edycji „Programu opieki nad zabytkami”</p>	<p>2027 r.</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>
		<p>Sporządzenie sprawozdania z realizacji „Programu opieki nad zabytkami”</p>	<p>Koniec roku 2024 r.</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>
	<p>Cel szczegółowy 1.4 Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie</p>	<p>Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi Gminy</p>	<p>Sukcesywnie</p>	<p>Gmina Dwikozy</p>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZO NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Bieżąca pielęgnacja cmentarzy, miejsc kultu i miejsc pamięci	Sukcesywnie	Gmina Dwikozy
		Sporządzenie inwentaryzacji krzyży i kapliczek przydrożnych	Do 2025 r.	Gmina Dwikozy
		Uwzględnienie cennych obiektów w gminnej ewidencji zabytków po uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, Delegatura w Sandomierzu	Sukcesywnie	Gmina Dwikozy
		Rozszerzenie zasobu dziedzictwa kulturowego Gminy, m.in. poprzez regularną aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków, inwentaryzację obiektów małej architektury, cmentarzy itp.	Sukcesywnie	Gmina Dwikozy
Cel szczegółowy 1.5 Określenie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych		Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (związana z funduszy europejskich)	Sukcesywnie	Gmina Dwikozy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZO NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników dla zdegradowanych obiektów zabytkowych	Sukcesywnie	Gmina Dwikozy
CEL GŁÓWNY 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKANCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM	Cel szczegółowy 2.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego	Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom Gminy i regionu wartości historyczne Gminy	Corocznie	Gmina Dwikozy
	Cel szczegółowy 2.2 Wykorzystanie Internetu i multimediów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych	Stać aktualizacja witryny internetowej poświęconej tematyce zabytkowej i kulturalnej Gminy Umieszczenie tablic informacyjnych w pobliżu najcenniejszych zabytków (także w języku angielskim oraz kodami QR)	Do końca 2023 r. Do końca roku 2025	Gmina Dwikozy Gmina Dwikozy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego	Sukcesywnie	Gmina Dwikozy
		Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, placówek muzealnych, galerii, bibliotek oraz innych instytucji kultury	Sukcesywnie	Gmina Dwikozy
Cel szczegółowy 2.3 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego		Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Dwikozy
		Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Dwikozy

Źródło: Opracowanie własne.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;

- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiadającymi za zabytki.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o zabytków i opiece nad zabytkami, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach. Karom pieniężnym podlegać mogą osoby, które bez uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub niezgodnie z zakresem określonym w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków) wykonują np.: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru. Kary pieniężne, nakładane są przez organy ochrony zabytków.

Wpływami do Funduszu mogą też być zasądzenia przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczane są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026 przedstawiono w poniższej tabeli.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Tabela 7. Możliwości pozyskania źródła dofinansowania działań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026.

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
<p align="center">Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p>	<p>– Ochrona zabytków</p> <p>Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.</p> <p>Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnosięciowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.</p> <p>O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.</p> <p>– Ochrona zabytków archeologicznych</p> <p>Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco</p>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	<p>rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r.</p> <p>O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.</p> <p>– Kultura Ludowa i tradycyjna</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>– Wspieranie działań muzealnych</p> <p>Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki</p>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	<p>konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>– Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.</p> <p>– Kultura dostępna</p> <p>Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno - mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości;</p>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą [21].
Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków	<p>Środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczone są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa.</p> <p>Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.</p> <p>Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów, na które może zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej:</p> <p>https://www.wuoz.kielce.pl/p,124,dotacje-celowe-2022</p>
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	<p>Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej).</p> <p>W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki).</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny</p>
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych	Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.
Fundusze Europejskie dla	Na dzień opracowania dokumentu trwają prace nad założeniami perspektywy finansowej na lata 2021-2027.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
Świętokrzyskiego 2021-2027	
Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027	<p>W lipcu 2021 roku rozpoczęły się konsultacje społeczne założeń programu na lata 2021-2027.</p> <p>Wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych</p> <p>Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.</p>

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dwikozy na lata 2023-2026*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy oraz dużą ilość obiektów posiadających wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy.

Załącznik nr I – Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Dwikozy

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
1.	Romanówka	ślad osadnictwa	KMR	87-73	7	
2.	Romanówka	ślad osadnictwa	KŁ ?	87-73	9	
3.	Romanówka	obozowisko	KŁ ?	87-73	10	
4.	Gańkowice	ślad osadnictwa	?	87-73	11	
5.	Gańkowice	ślad osadnictwa	?	87-73	12	
6.	Gańkowice	ślad osadnictwa	?	87-73	13	
7.	Gańkowice	ślad osadnictwa	?	87-73	14	
8.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	37	
9.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	38	
10.	Romanówka	osada	KPL	87-73	39	
11.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	40	
12.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	41	
13.	Romanówka	ślad osadnictwa	KMR	87-73	42	
14.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	43	
15.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	44	
16.	Romanówka	ślad osadnictwa	WS XI-XII w.	87-73	45	
17.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	46	
18.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	47	
19.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	48	
20.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	49	
21.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	50	
22.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	51	
23.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	52	
24.	Romanówka	ślad osadnictwa	?	87-73	53	
25.	Winiary	osada cmentarzysko kurhanowe	KPL WS VII-VIII w.	87-74	3	
26.	Winiary	ślad osadnictwa	OWR	87-74	4	
27.	Winiary	ślad osadnictwa	PN, KAK lub KCS lub KZŁ	87-74	5	
28.	Winiary	kolekcja zabytków neolitycznych		87-74	6	
29.	Winiary	ślad osadnictwa	KPL	87-74	7	
30.	Winiary	kolekcja zabytków neolitycznych		87-74	8	
31.	Winiary	ślad osadnictwa osada	OWR WS, kultura prapolska	87-74	9	
32.	Winiary	ślad osadnictwa	N	87-74	10	
33.	Winiary	cmentarzysko	KPL	87-74	11	
34.	Garbów	cmentarzysko płaskie szkieletowe	XI-XIII w.	87-74	15	
35.	Garbów	osada	WS	87-74	16	
36.	Stary Garbów	grób szkieletowy	KZŁ	87-74	17	
37.	Stary Garbów	grób szkieletowy w obstawie	I EB	87-74	18	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
		kamiennej osada ?				
38.	Winiary	osada ?	N	87-74	19	
39.	Winiary	śląd osadnictwa	OWR	87-74	20	
40.	Winiary	śląd osadnictwa	?	87-74	35	
41.	Winiary	śląd osadnictwa	?	87-74	36	
42.	Winiary	śląd osadnictwa	kultura starożytna	87-74	37	
43.	Winiary	osada	KPL	87-74	38	
44.	Winiary	śląd osadnictwa	?	87-74	39	
45.	Winiary	śląd osadnictwa	?	87-74	40	
46.	Winiary	osada	KPL	87-74	41	
47.	Winiary	śląd osadnictwa	?	87-74	42	
48.	Winiary	śląd osadnictwa	?	87-74	43	
49.	Winiary	śląd osadnictwa	?	87-74	44	
50.	Winiary	śląd osadnictwa	?	87-74	45	
51.	Winiary	obozowisko	?	87-74	46	
52.	Winiary	śląd osadnictwa	?	87-74	47	
53.	Winiary	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	CLP KMR	87-74	48	
54.	Nowy Garbów	śląd osadnictwa	?	87-74	58	
55.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	KCWR	87-74	59	
56.	Czermin	śląd osadnictwa	kultura starożytna	87-74	60	
57.	Czermin	śląd osadnictwa (obozowisko?)	N - WEB	87-74	61	
58.	Czermin	śląd osadnictwa	?	87-74	62	
59.	Czermin	śląd osadnictwa	?	87-74	63	
60.	Czermin	śląd osadnictwa	?	87-74	64	
61.	Czermin	śląd osadnictwa	WS, kultura prapolska	87-74	65	
62.	Czermin	osada śląd osadnictwa	KŁ WS, kultura prapolska	87-74	66	
63.	Czermin	śląd osadnictwa	?	87-74	67	
64.	Winiarki	śląd osadnictwa	?	87-74	68	
65.	Winiarki	śląd osadnictwa	?	87-74	69	
66.	Winiarki	śląd osadnictwa	?	87-74	70	
67.	Winiarki	śląd osadnictwa	?	87-74	71	
68.	Winiarki	śląd osadnictwa	?	87-74	72	
69.	Winiarki	śląd osadnictwa	?	87-74	73	
70.	Winiarki	śląd osadnictwa	KPL lub KCS	87-74	74	
71.	Winiarki	grób (cmentarzysko?)	LWKCM	87-74	75	
72.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	WN	87-74	76	
73.	Nowy Grabów	śląd osadnictwa	?	87-74	77	
74.	Nowy Grabów	śląd osadnictwa	KPL	87-74	78	
75.	Nowy Grabów	śląd osadnictwa	N	87-74	79	
76.	Nowy Grabów	śląd osadnictwa	N	87-74	80	
77.	Nowy Grabów	śląd osadnictwa	N	87-74	81	
78.	Nowy Grabów	śląd osadnictwa	1 EB (?)	87-74	82	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
79.	Nowy Grabów	osada	CLP	87-74	83	
80.	Nowy Grabów	osada ?	CLP	87-74	84	
81.	Nowy Grabów	śląd osadnictwa	?	87-74	85	
82.	Nowy Grabów	śląd osadnictwa	?	87-74	86	
83.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	?	87-74	87	
84.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	CLP	87-74	88	
85.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	KPL	87-74	89	
86.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	WN	87-74	90	
87.	Stary Garbów	obozowisko	WEB	87-74	91	
88.	Stary Garbów	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	KPL KMR	87-74	92	
89.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	?	87-74	93	
90.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	KPL	87-74	94	
91.	Winiarki	obozowisko	?	87-74	95	
92.	Buczek	śląd osadnictwa	?	87-74	131	
93.	Buczek	śląd osadnictwa	?	87-74	132	
94.	Buczek	śląd osadnictwa	?	87-74	133	
95.	Buczek	śląd osadnictwa	?	87-74	136	
96.	Buczek	śląd osadnictwa	?	87-74	137	
97.	Buczek	śląd osadnictwa	?	87-74	138	
98.	Buczek	śląd osadnictwa	?	87-74	139	
99.	Buczek	śląd osadnictwa	?	87-74	140	
100.	Czermin	śląd osadnictwa	?	87-74	173	
101.	Czermin	osada	starożytna ?	87-74	174	
102.	Nowy Garbów	obozowisko ?	?	87-74	175	
103.	Nowy Garbów	śląd osadnictwa	?	87-74	176	
104.	Nowy Garbów	osada śląd osadnictwa	KPL I-II EB	87-74	177	
105.	Nowy Garbów	osada osada	KPL KZŁ	87-74	178	
106.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	?	87-74	179	
107.	Czermin	śląd osadnictwa	?	87-74	180	
108.	Dwikozy	śląd osadnictwa peryferia wsi		88-73	3	
109.	Dwikozy	śląd osadnictwa		88-73	4	
110.	Dwikozy	śląd osadnictwa peryferia wsi śląd osadnictwa	EB NOW PRD	88-73	5	
111.	Gańkowice	śląd osadnictwa	N	88-73	6	
112.	Gańkowice	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N PRD	88-73	7	
113.	Gańkowice	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEB NOW	88-73	8	
114.	Gańkowice	śląd osadnictwa peryferia wsi	N NOW	88-73	9	
115.	Gańkowice	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N WEB PRD	88-73	10	
116.	Gańkowice-	brak danych		88-73	12	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
	Ocin					
117.	Gańkowice-Ocin	brak danych		88-73	13	
118.	Gańkowice-Ocin	brak danych		88-73	14	
119.	Nowe Kichary	osada cmentarzysko osada	N, malicka k. amfor kulistych N, KPL EB, KMR EB, KTR	88-73	18	
120.	Gańkowice	brak danych		88-73	22	
121.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	Ha/LT, KPM	88-73	30	
122.	Góry Wysokie	peryferia wsi peryferia wsi	WS NOW	88-73	31	
123.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa peryferia wsi peryferia wsi	OWR WS NOW	88-73	32	
124.	Góry Wysokie	peryferia wsi	NOW	88-73	34	
125.	Góry Wysokie	peryferia wsi	NOW	88-73	35	
126.	Góry Wysokie	peryferia wsi	NOW	88-73	38	
127.	Łukawa	cmentarzysko	S	88-73	67	brak lokalizacji
128.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	68	
129.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	69	
130.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa	PRD	88-73	70	
131.	Nowe Kichary	peryferia wsi	NOW	88-73	71	
132.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	72	
133.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	73	
134.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	PRD WS	88-73	74	
135.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	75	
136.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	76	
137.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	77	
138.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa peryferia wsi	EB NOW	88-73	78	
139.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	79	
140.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	80	
141.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	81	
142.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa peryferia wsi	N WEB EB, KŁ WS NOW	88-73	82	
143.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	84	
144.	Nowe Kichary	peryferia wsi	NOW	88-73	85	
145.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	86	
146.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	87	
147.	Stare Kichary	peryferia wsi peryferia wsi	S NOW	88-73	88	
148.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	89	
149.	Nowe Kichary	peryferia wsi peryferia wsi	S NOW	88-73	90	
150.	Nowe Kichary	brak danych		88-73	91	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
151.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa peryferia wsi	OWR NOW	88-73	92	
152.	Nowe Kichary	peryferia wsi	NOW	88-73	93	
153.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa	N, KPL	88-73	94	
154.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa	N, KCWR	88-73	95	
155.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa	EB, KŁ	88-73	96	
156.	Nowe Kichary	peryferia wsi	NOW	88-73	97	
157.	Nowe Kichary	osada osada peryferia wsi peryferia wsi	EB, KŁ OWR S NOW	88-73	98	
158.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa peryferia wsi	OWR NOW	88-73	99	
159.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa peryferia wsi	? PRD EB/WEŻ, KŁ NOW / -	88-73	100	
160.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa peryferia wsi	EB/WEŻ, KŁ NOW	88-73	101	
161.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	OWR NOW	88-73	102	
162.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N EB PRD	88-73	103	
163.	Nowe Kichary	śląd osadnictwa	PRD	88-73	104	
164.	Nowe Kichary	osada	PRD	88-73	105	
165.	Nowe Kichary	fortalicjum adaptowany na klasztor w szczątkowej formie kaplica	XVI - pocz. XVII w. pocz. XVII w. - pocz. XIX w. pocz. XIX w. - pocz. XX w.	88-73	106	
166.	Nowe Kichary	cmentarzysko grób szkieletowy	Ha/LT, KPM ?	88-73	107	
167.	Ocinek	brak danych		88-73	110	
168.	Ocinek	brak danych		88-73	111	
169.	Ocinek	brak danych		88-73	117	
170.	Rzeczyca Sucha	peryferia wsi peryferia wsi	S NOW	88-73	158	
171.	Rzeczyca Sucha	śląd osadnictwa	N/EB	88-73	159	
172.	Stare Kichary	śląd osadnictwa peryferia wsi	N NOW	88-73	160	
173.	Stare Kichary	śląd osadnictwa	PRD	88-73	161	
174.	Stare Kichary	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	PRD N	88-73	162	
175.	Stare Kichary	śląd osadnictwa śląd osadnictwa peryferia wsi	N WS NOW	88-73	163	
176.	Stare Kichary	śląd osadnictwa peryferia wsi	N NOW	88-73	163	
177.	Stare Kichary	peryferia wsi	NOW	88-73	164	
178.	Stare Kichary	śląd osadnictwa	N, KPL	88-73	165	
179.	Stare Kichary	śląd osadnictwa	PRD	88-73	166	
180.	Stare Kichary	cmentarzysko	N, KPL	88-73	167	brak lokalizacji

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
181.	Stare Kichary	brak danych		88-73	169	
182.	Stary Garbów	peryferia wsi	WS	88-73	170	
183.	Dwikozy	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	PRD WS (XII-XIII w.) NOW (XVIII w. ?)	88-74	1	
184.	Dwikozy	śląd osadnictwa	S (po poł. XIII w.)	88-74	2	
185.	Dwikozy	osada	S (XIII-XIV w.)	88-74	3	
186.	Dwikozy	śląd osadnictwa	N ?	88-74	4	
187.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KML ? N KPL S (koniec XIII w.)	88-74	5	
188.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KAK? WS (1 poł. XIII w.)	88-74	6	
189.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KL-W ? KPL? EB, KŁ ?	88-74	7	
190.	Dwikozy	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KL-W WS (poł. XII w.) NOW	88-74	8	
191.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK N, KML ? EB/EŻ / KGK WS (poł. XII w.)	88-74	9	
192.	Dwikozy	osada śląd osadnictwa	N, KL-W S (koniec XIII w.)	88-74	10	
193.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	PRD S (XIV w. i późniejsze)	88-74	11	
194.	Dwikozy	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KL-W PRD I EB, KTR WS (XII – XIII w.) S (koniec XIII w.) NOW (XV/XVI w. i późniejsze)	88-74	12	
195.	Dwikozy	śląd osadnictwa	N, KML	88-74	13	
196.	Dwikozy	śląd osadnictwa	N	88-74	14	
197.	Dwikozy	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	N, KL-W N, KPL WEB, KMR PRD WS (poł. XII – poł. XIII w.) S (XIV – XV w.) NOW (XVII w.)	88-74	15	
198.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KL-W ? (KPL ?) PRD WS/S (poł. XIII w.)	88-74	16	
199.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	PRD NOW WS (X - XI w.) S (XIV - XV w.)	88-74	17	
200.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	W-SN EB - EŻ (?)	88-74	18	
201.	Dwikozy	osada osada śląd osadnictwa	WN / k. naddunajskie (wstępowe) SN, KPL	88-74	19	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEB / KMR EB – EŻ PRD WS (XI – XII w.) S (od XIV w.) S lub NOW			
202.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WS (poł. XII w.) NOW	88-74	20	
203.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - WEB WS/S (koniec XIII w.) NOW	88-74	21	
204.	Dwikozy	osada	WS (XI w.)	88-74	22	
205.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	PRD WS ?	88-74	23	
206.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB NOW	88-74	24	
207.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N S/ NOW	88-74	25	
208.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N ? EB - EŻ S (XIII - XIV w.)	88-74	26	
209.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	PRD S lub NOW (od XIV w.)	88-74	27	
210.	Dwikozy	śląd osadnictwa	WS/S (poł. XIII w.)	88-74	28	
211.	Dwikozy	śląd osadnictwa	PRD	88-74	29	
212.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB S (?) NOW	88-74	30	
213.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	III-IV EB, KŁ WS (poł. XII w.)	88-74	31	
214.	Dwikozy	śląd osadnictwa	EŻ, KŁ lub KGK	88-74	32	
215.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WN WS (poł. XII w.)	88-74	33	
216.	Dwikozy	śląd osadnictwa	WN	88-74	34	
217.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N WS (XI - XII w.) S (2 poł. XIII w.)	88-74	35	
218.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa pracownia krzem. (?) osada	N, KML (?) IV-V EB, KŁ N - EB S (XIV w.)	88-74	36	
219.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KML (?) Ha – LT, KGK (?) S (XIV w.)	88-74	37	
220.		osada śląd osadnictwa	EB, KMR S (XIII w.)	88-74	38	
221.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK S (pocz. XIV w.)	88-74	39	
222.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK WS (2 poł. XII w.)	88-74	40	
223.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WN, wstępowe IV-V EB, KŁ WS (XI w.) WS/S (poł. XIII w.)	88-74	41	
224.		śląd osadnictwa	NOW (XVI w.)	88-74	42	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
225.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK WS (XI - pocz. XIII w.)	88-74	43	
226.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK WS (1 poł. XIII w.)	88-74	44	
227.		śląd osadnictwa	PRD	88-74	45	
228.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK WS (XI/XII w.) NOW	88-74	46	
229.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEB, KMR S	88-74	47	
230.		śląd osadnictwa	N - WEB	88-74	48	
231.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB S (2 poł. XIII - XIV w.)	88-74	49	
232.		brak danych		88-74	50	
233.		śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB S (2 poł. XIII - XIV w.)	88-74	51	
234.	Dwikozy	brak danych		88-74	52	
235.	Dwikozy	brak danych		88-74	53	
236.	Rzeczycza Mokra	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WN, KCWR ? N, KAK WS (XII w. ?)	88-74	54	
237.	Dwikozy	śląd osadnictwa	N - WEB	88-74	55	
238.	Dwikozy	śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	WN, KCWR WEB NOW (XVII w.)	88-74	56	
239.	Dwikozy	brak danych		88-74	57	
240.	Dwikozy	brak danych		88-74	58	
241.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada	P/M WN N/EB NOW	88-74	59	
242.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N/WEB S (XIII w.) / b.d.	88-74	60	
243.	Dwikozy	osada	N (cykl naddunajski), KCWR	88-74	61	
244.	Dwikozy	brak danych		88-74	62	
245.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada peryferia wsi	M WN N, KPL NOW	88-74	63	
246.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N N, WEB Ha OWR S	88-74	64	
247.	Góry Wysokie	osada śląd osadnictwa	N, CLP WEŻ	88-74	65	
248.	Góry Wysokie	pracownia krzemieniarska	N, KPL	88-74	66	
249.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	PRD	88-74	67	
250.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N/WEB S (XIII w.)	88-74	68	
251.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa pracownia	WN N/EB	88-74	69	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
		krzemieniarska ślad osadnictwa	S			
252.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N N/EB S NOW	88-74	70	
253.	Góry Wysokie	osada ? ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N EB OWR ? WS (IX w.) WS (2 poł. XII w.)	88-74	71	
254.	Góry Wysokie	osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N EB OWR S	88-74	71	
255.	Góry Wysokie	pracownia krzemieniarska ?	WEB	88-74	72	
256.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa	WN WEB, KMR NOW (XV w.)	88-74	73	
257.	Góry Wysokie	pracowania krzemieniarska	WEB	88-74	73	
258.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa	N	88-74	74	
259.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa	WEB, KMR	88-74	75	
260.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa	N - EB	88-74	76	
261.	Góry Wysokie	osada	N, KML/KL-W	88-74	77	
262.	Dwikozy	ślad osadnictwa	WN	88-74	78	
263.	Dwikozy	ślad osadnictwa	N - WEB	88-74	79	
264.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N, CLP NOW	88-74	80	
265.	Góry Wysokie	osada osada osada ? ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N, GS-O KL, KLM N, KPL WEB ?, KMR ? WS (1 poł. XIII w.) NOW (XVI w. ?)	88-74	81	
266.	Góry Wysokie	osada osada osada ? ślad osadnictwa	N, KML N, KPL WEB, KMR S ? (XIII w. ?)	88-74	82	
267.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N, KML ? SN WEB, KMR	88-74	83	
268.	Dwikozy	ślad osadnictwa osada osada	WN WEB, KMR WS (IX – XI w.)	88-74	84	
269.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N S (XV w.)	88-74	85	
270.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa	N (WN ?)	88-74	86	
271.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa	N - WEB	88-74	87	
272.	Góry	ślad osadnictwa	WN	88-74	88	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
	Wysokie	osada	N, CLP (późny)			
273.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WN NOW (XV - XVII w.)	88-74	89	
274.	Góry Wysokie	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - WEB PRD S (2 poł. XIII w.) NOW.	88-74	90	
275.	Dwikozy	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WN, KML ? WEB, KMR ? EB	88-74	91	
276.	Dwikozy	śląd osadnictwa osada osada	N, KCWR N, KML EŻ, KŁ	88-74	92	
277.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa cmentarzysko ? śląd osadnictwa		88-74	93	
278.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EŻ, KŁ ? KGK ? NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	94	
279.	Rzeczycza Mokra	cmentarzysko ?	?	88-74	95	
280.	Mściów	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	MOPR, KPR PRD NOW (XVI w.)	88-74	96	
281.	Rzeczycza Mokra	pracowania krzemieniarska ? osada	N - EB WEŻ, KŁ	88-74	97	
282.	Winiary (Krzemionki)	śląd osadnictwa	NOW (XVII w.)	88-74	98	
283.	Winiary (Krzemionki – Kępa Chwałowska)	śląd osadnictwa	NOW (XVII w.)	88-74	99	
284.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	NOW (XVI w.) NOW (XVIII - XIX w.)	88-74	100	
285.	Dwikozy	osada	NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	101	
286.	Dwikozy	śląd osadnictwa	NOW (XVI - XVIII w.)	88-74	102	
287.	Dwikozy	śląd osadnictwa	NOW (XVI - XVIII w.)	88-74	103	
288.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	EK/EB	88-74	104	
289.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	NOW (koniec XVII - XVIII w.)	88-74	105	
290.	Czermin	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB NOW (XVIII w.)	88-74	106	
291.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	N - EB	88-74	107	
292.	Czermin	śląd osadnictwa osada	N, KPL ? S (XIV - XV w.)	88-74	108	
293.	Czermin	śląd osadnictwa	NOW (od XVII w.)	88-74	109	
294.	Czermin	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB NOW (XVII w. ?)	88-74	110	
295.	Szczytniki	śląd osadnictwa	NOW (2 poł. XVI - XVII w.)	88-74	111	
296.	Szczytniki	śląd osadnictwa	NOW (XVII w.)	88-74	112	
297.	Szczytniki	śląd osadnictwa	NOW	88-74	113	
298.	Słupcza	obozowisko ? osada ?	M N - WEB	88-74	114	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
		osada ślad osadnictwa	WS/S (XII – XV w.) NOW (XVII w.)			
299.	Słupcza	ślad osadnictwa osada	N - EB NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	115	
300.	Słupcza	ślad osadnictwa	EK	88-74	116	
301.	Słupcza	osada cmentarzysko ? ślad osadnictwa	N, KML WEB, KMR NOW (XVI – XVII w.)	88-74	117	
302.	Słupcza	pracownia krzemieniarska ? ślad osadnictwa	N - WEB NOW	88-74	118	
303.	Słupcza	osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada	N, KPL WEB PRD S/NOW (XV – XVI w.)	88-74	119	
304.	Słupcza	ślad osadnictwa	N - EB	88-74	120	
305.	Słupcza	osada	WN, CLP (GS-O)	88-74	121	
306.	Słupcza	ślad osadnictwa	PRD	88-74	122	
307.	Słupcza	ślad osadnictwa	NOW (XVIII w.)	88-74	113	
308.	Słupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N S (XIV - XV w.) NOW	88-74	124	
309.	Słupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	EB ? S ?	88-74	125	
310.	Słupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N LT – późny, KPR NOW (XVIII w.)	88-74	126	
311.	Słupcza	ślad osadnictwa	N - EB	88-74	127	
312.	Słupcza	ślad osadnictwa	WEB, KMR	88-74	128	
313.	Słupcza	ślad osadnictwa	EK	88-74	129	
314.	Słupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	EK NOW	88-74	130	
315.	Słupcza	ślad osadnictwa	NOW (XVI w.)	88-74	131	
316.	Słupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N (WN ?) NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	132	
317.	Słupcza			88-74	133	
318.	Słupcza	ślad osadnictwa pracownia krzem. ślad osadnictwa ślad osadnictwa	WN, wstępowe N, KPL (i późn. ?) N – WEB NOW (XVII – XVIII w.)	88-74	134	
319.	Słupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	EK - EB S (2 poł. XIII - XIV w.)	88-74	135	
320.	Słupcza	osada	N - EB	88-74	136	
321.	Słupcza	ślad osadnictwa	N (PN ?)	88-74	137	
322.	Słupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N, KPL S (2 poł. XIII - XIV w.)	88-74	138	
323.	Słupcza	ślad osadnictwa	N - WEB	88-74	139	
324.	Słupcza	ślad osadnictwa	N - WEB	88-74	140	
325.	Słupcza	ślad osadnictwa	N	88-74	141	
326.	Słupcza	ślad osadnictwa	N - EB	88-74	142	
327.	Słupcza	osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa	SN, KL-W ? KPL? WS NOW (XVII w.)	88-74	143	
328.	Góry	ślad osadnictwa	N - EB	88-74	144	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
	Wysokie					
329.	Góry Wysokie	osada	WS (poł. XIII w.)	88-74	145	
330.	Rzeczycza Sucha	śląd osadnictwa	N - EB	88-74	146	
331.	Rzeczycza Sucha	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB S (XIV - XV w.)	88-74	147	
332.	Rzeczycza Sucha	śląd osadnictwa	EK - EB	88-74	148	
333.	Rzeczycza Sucha	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK - EB S (2 poł. XIII - XIV w.) NOW (XVI - XVII w.)	88-74	149	
334.	Rzeczycza Sucha	śląd osadnictwa	N - EB	88-74	150	
335.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	PRD	88-74	151	
336.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	N - WEB	88-74	152	
337.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	WS (XI w.) S (XIV - XV w.) NOW (od końca XVI w. do dziś)	88-74	153	
338.	Dwikozy	obozowisko ? śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	N, KPL LT/OWR PRD WS/S (XIII w.) NOW (XV - XVIII w.)	88-74	154	
339.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB NOW (XVI - XVII w.)	88-74	155	
340.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK WS (XI w.) S (XIV - XV w.) NOW (od XVI w.)	88-74	156	
341.	Dwikozy	śląd osadnictwa osada	N NOW (XVIII - XIX w.)	88-74	157	
342.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	N	88-74	158	
343.	Rzeczycza Mokra	pracownia krzem. ? śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KPL ? EB/EŻ, KŁ ? NOW (XVI - XX w.)	88-74	159	
344.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	WN ?	88-74	160	
345.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	S (XIV w.)	88-74	161	
346.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	S (koniec XIII - XV w.)	88-74	162	
347.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	N	88-74	163	
348.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KML NOW (koniec XVI w. ?)	88-74	164	
349.	Dwikozy (Pole nad)	osada cmentarzysko śląd osadnictwa	N, wstępowe N, KPL N, KPL	88-74	165	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
	Zieleńcem)	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	N, KAK WEB, KMR EŻ NOW (XV/XVI – XVIII w.)			
350.	Dwikozy	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa (cmentarz ?) osada śląd osadnictwa	N, KL-W N, KPL WEB, KMR S (XIII – XV w.) NOW (XVI – XVIII w.)	88-74	166	
351.	Dwikozy (przed Zieleńcem)	pracownia ?	WN, wstępowe	88-74	167	
352.	Dwikozy (przed Zieleńcem)	grób ciałopalny zbiorowy	EB II/III / KTR -Faza łódzka	88-74	168	
353.	Dwikozy	pracownia ? śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N – WEB WS (2 poł. XII w.) NOW (XVI – XVII w.)	88-74	169	
354.	Słupcza	śląd osadnictwa	N	88-74	170	
355.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N NOW (XVI w.)	88-74	171	
356.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, CLP NOW (XVII w.)	88-74	172	
357.	Dwikozy	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	N - WEB OWR faza B1 - B2, KPR NOW (XVI - XVII w.)	88-74	173	
358.	Słupcza	cmentarzysko ?	EB/EŻ ?, KŁ ?	88-74	174	
359.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EB NOW (XVI w.)	88-74	175	
360.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EB / KŁ ? NOW (XVII w.)	88-74	176	
361.	Słupcza	osada śląd osadnictwa osada	SN, KPL ? S (XV w.) NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	177	
362.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	N późny LT S i NOW (XV - XIX w.)	88-74	178	
363.	Słupcza	śląd osadnictwa osada	NOW (XVI w.) NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	179	
364.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N S ? (XV w. ?)	88-74	180	
365.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	N - EB NOW (XV w.) NOW (XVI - XVII w.)	88-74	181	
366.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	PS - WN N - WEB NOW (XV/XVI - XVIII w.)	88-74	182	
367.	Słupcza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N NOW (XVI - XVII w.)	88-74	183	
368.	Słupcza	śląd osadnictwa	N, KPL	88-74	184	
369.	Słupcza	śląd osadnictwa	LT - OWR	88-74	185	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
		śląd osadnictwa	NOW (XVI - XVII w.)			
370.	Słupcza	śląd osadnictwa	WN ?	88-74	186	
		śląd osadnictwa	NOW (XVII w.)			
371.	Słupcza	śląd osadnictwa	N - EB	88-74	187	
		śląd osadnictwa	WN			
		osada	SN, CLP lub KPL			
		śląd osadnictwa	EB, KŁ ?			
372.	Słupcza	śląd osadnictwa	NOW (XVI w.)	88-74	188	
		śląd osadnictwa	NOW (XVII - XVIII w.)			
		osada				
373.	Słupcza	śląd osadnictwa	SN, CLP (KML ?)	88-74	189	
		pracownia				
		krzemieniarska	N EB (- EŻ ?)			
374.	Słupcza	śląd osadnictwa	EK - EB	88-74	190	
		śląd osadnictwa	NOW (XVII - XVIII w.)			
375.	Słupcza	śląd osadnictwa	NOW	88-74	191	
376.	Słupcza	śląd osadnictwa	N - EB	88-74	192	
		śląd osadnictwa	S (2 poł. XIII w.)			
377.	Słupcza	śląd osadnictwa	N - WEB	88-74	193	
378.	Słupcza	śląd osadnictwa	PRD	88-74	194	
		śląd osadnictwa	S (XV w.)			
379.	Słupcza	śląd osadnictwa	NOW (XVI w.)	88-74	195	
		osada	NOW (XVII - XVIII w.)			
380.	Czermin	śląd osadnictwa	N - EB	88-74	196	
		śląd osadnictwa	WS (VIII - IX w.)			
		śląd osadnictwa	WS (XI w. ?)			
		osada	EB/EŻ, KŁ			
		śląd osadnictwa	późny LT			
		osada	OWR (faza B2 lub			
		osada	pocz. C),			
		śląd osadnictwa	KPR			
381.	Czermin	śląd osadnictwa	WS (VII - IX w.)	88-74	197	
		śląd osadnictwa	WS (XI w.)			
		śląd osadnictwa	WS (XIII w.)			
		śląd osadnictwa	S (XIV - XV w.)			
		śląd osadnictwa	NOW (XVI - XVII w.)			
382.	Czermin	śląd osadnictwa	N - WEB	88-74	198	
		śląd osadnictwa	SN			
		pracownia	(N) - EB			
		osada	PRD (EB - EŻ ?)			
383.	Słupcza (Na Przedaniu)	śląd osadnictwa	WS (VIII w. ?) - IX w.	88-74	199	
		śląd osadnictwa	S (XIII - XIV w.)			
		osada ?	NOW (XVI - XVIII w.)			
384.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	N - WEB	88-74	200	
		śląd osadnictwa	SN			
385.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	201	
386.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	N - WEB	88-74	202	
		śląd osadnictwa	N - WEB			
387.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	203	
388.	Słupcza	śląd osadnictwa	N - EB	88-74	204	
		śląd osadnictwa	NOW (XVIII - XX w.)			
389.	Słupcza	pracownia krzem.	WEB ?, KMR ?	88-74	205	
		śląd osadnictwa	EB ?			
		śląd osadnictwa	NOW (XVI - XVII w.)			

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
390.	Stupcza	ślad osadnictwa	WEB, KMR	88-74	206	
391.	Stupcza	osada pracownia krzem.	N, KL-W ? SN - WEB	88-74	207	
392.	Stupcza	ślad osadnictwa	EB (WEB ?)	88-74	208	
393.	Stupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N (SN ?) NOW (XVI - XVIII w.)	88-74	209	
394.	Stupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	WN, wstępowe NOW (XVI w.)	88-74	210	
395.	Stupcza	ślad osadnictwa	N	88-74	211	
396.	Stupcza	ślad osadnictwa osada	SN - WEB NOW (XVIII - XIX w.)	88-74	212	
397.	Stupcza	osada	WN, KML	88-74	213	
398.	Stupcza	osada osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada	N, KML N, KPL EB, KŁ ? S (XV - XVI w.) NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	214	
399.	Stupcza	ślad osadnictwa	N - EB	88-74	215	
400.	Stupcza	osada	NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	216	
401.	Stupcza	ślad osadnictwa	NOW (XVII w.)	88-74	217	
402.	Stupcza	ślad osadnictwa osada	N - WEB NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	218	
403.	Stupcza	ślad osadnictwa osada	PRD NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	219	
404.	Stupcza	ślad osadnictwa	N - WEB	88-74	220	
405.	Stupcza	ślad osadnictwa osada osada pracownia krzem. ? osada osada ? ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa	N, KCS N II-III EB, KT N - EB WEŻ, KŁ MOPR, KPR PRD WS (IX w.) WS (XII - XIII w.) NOW (XVI - XIX w.)	88-74	221	
406.	Stupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	PRD NOW (XVI w.)	88-74	222	
407.	Stupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	WN, KCWR ? EB ? NOW (XVII w.) NOW	88-74	223	
408.	Stupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	WN - SN EB, KŁ S (XV w.) NOW (XVI w.) NOW (XVIII - XIX w.)	88-74	224	
409.	Stupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N - WEB NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	225	
410.	Stupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N WS (XII w.) NOW (XVI/XVII w.)	88-74	226	
411.	Stupcza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	N - WEB S (XIV - XV w.)	88-74	227	
412.	Stupcza	osada	WN, CLP (GS-O)	88-74	228	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
413.	Słupcza	śląd osadnictwa	N - EB	88-74	229	
414.	Góry Wysokie	osada ? śląd osadnictwa osada	N, KPL ? EŻ S (XV - XV/XVI w.)	88-74	230	
415.	Góry Wysokie	brak danych		88-74	231	
416.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	EK - EB	88-74	232	
417.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK - EB S (koniec XIII - XIV w.)	88-74	233	
418.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	WS (VIII/IX w.)	88-74	234	
419.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa	WEB ?	88-74	235	
420.	Góry Wysokie	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N, KPL S (XIII - XIV w.)	88-74	236	
421.	Góry Wysokie	brak danych		88-74	237	
422.	Góry Wysokie	brak danych		88-74	238	
423.	Góry Wysokie	brak danych		88-74	239	
424.	Stary Garbów	śląd osadnictwa	EK - EB	88-74	240	
425.	Garbów Stary	śląd osadnictwa	N, KPL ?	88-74	241	
426.	Garbów Stary	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	SN, KPL ? (CLP ?) N, KPL ? KCS ? NOW (po XV w.)	88-74	243	
427.	Garbów Stary	śląd osadnictwa	EK - EB	88-74	243	
428.	Słupcza	śląd osadnictwa	NOW (XVI - XVIII w.)	88-74	243	
429.	Szczytniki	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB NOW (XVII - XVIII w.)	88-74	244	
430.	Słupcza	śląd osadnictwa	S ? (XV w. ?)	88-74	245	
431.	Słupcza	śląd osadnictwa	NOW (XVII – XVIII w.)	88-74	247	
432.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	N - EB PRD S (XV w.)	88-74	248	
433.	Dwikozy	śląd osadnictwa	WEŻ	88-74	249	
434.	Bożydar	śląd osadnictwa	NOW (XVI w.)	88-74	250	
435.	Mściów	śląd osadnictwa	S ? (XV w. ?)	88-74	251	
436.	Dwikozy	osada osada	N, KCWR (f. żeliezowska) N, KL-W	88-74	252	
437.	Dwikozy	Osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EB/EŻ, KŁ MOPR, KPR OWR – wcz., KPR S (koniec XV w. ?)	88-74	253	
438.	Dwikozy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa cmentarzysko	N, KCWR II–III EB, KTR WEŻ, KŁ	88-74	254	
439.	Dwikozy	osada śląd osadnictwa	EB, KŁ WS (VIII - IX w.)	88-74	255	
440.	Dwikozy	śląd osadnictwa	N - EB	88-74	256	
441.	Dwikozy	śląd osadnictwa	N - WEB	88-74	257	
442.	Dwikozy	osada ?	EB/EŻ, KŁ ?	88-74	258	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
		cmentarzysko ślad osadnictwa ślad osadnictwa	MOPR, KPR PRD			
443.	Dwikozy	ślad osadnictwa	N, GS-O KL	88-74	259	brak lokalizacji
444.	Dwikozy	ślad osadnictwa	N, GS-O KL lub KLM	88-74	260	
445.	Dwikozy	ślad osadnictwa	P	88-74	261	brak lokalizacji
446.	Dwikozy (Ogród Zdyba)	grób (?) grób (ciałopalny ?)	EŻ Ha – LT, KGK EŻ LTp, KPR	88-74	262	
447.	Dwikozy (Góra Bykowiec)	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	WN, GS-O KL N, KPL ? PRD	88-74	263	
448.	Dwikozy	ślad osadnictwa (obozowisko ?)	N, KPL	88-74	264	
449.	Dwikozy	ślad osadnictwa	WEB, KMR	88-74	265	brak lokalizacji
450.	Dwikozy	cmentarzysko	EB, KŁ	88-74	266	brak lokalizacji
451.	Dwikozy	cmentarzysko szkieletowe	WS (X - XII w.)	88-74	267	brak lokalizacji
452.	Dwikozy	skarb ?	WS	88-74	268	brak lokalizacji
453.	Dwikozy	ślad osadnictwa	?	88-74	269	brak lokalizacji
454.	Dwikozy	ślad osadnictwa	N	88-74	270	brak lokalizacji
455.	Dwikozy	osada osada ?	N, KPL ? N, KAK ?	88-74	271	brak lokalizacji
456.	Dwikozy	osada ślad osadnictwa	SN WEB, KMR	88-74	272	brak lokalizacji
457.	Dwikozy	ślad osadnictwa	N	88-74	273	brak lokalizacji
458.	Dwikozy	ślad osadnictwa	N - WEB	88-74	274	brak lokalizacji
459.	Góry Wysokie (Kolonja)	ślad osadnictwa grób szkieletowy	N, KPL ? N (WEB ?)	88-74	275	brak lokalizacji
460.	Góry Wysokie	skarb ?	OWR	88-74	276	brak lokalizacji
461.	Góry Wysokie (Lipowa Góra)	cmentarzysko (5 grobów szkieletowych)	N, KPL	88-74	277	
462.	Góry Wysokie	osada	N, KPL	88-74	278	
463.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa	N, KPL	88-74	279	
464.	Góry Wysokie	ślad osadnictwa (cmentarzysko ?)	PRD ? WS ?	88-74	280	
465.	Góry Wysokie	grób ?	N, KCS ?	88-74	281	
466.	Góry Wysokie	grób	N, KCS	88-74	282	
467.	Góry	cmentarzysko	N ?	88-74	283	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
	Wysokie					
468.	Góry Wysokie	śląd osadniczy śląd osadniczy	PRD WS	88-74	284	
469.	Słupcza	grób szkieletowy	PN, KCS ?	88-74	285	
470.	Słupcza	grób ?	LT, KGK	88-74	286	
471.	Słupcza	?	II EB, KTR	88-74	287	
472.	Słupcza	?	EB-EŻ, KŁ	88-74	288	
473.	Słupcza	osada	N, KPL	88-74	289	
474.	Czermin	śląd osadnictwa	N - WEB ?	88-74	290	
475.	Kamień Łukawski	osada osada cment. ciałop. śląd osadnictwa import ceram.	I/II-III N, GS-O KL LWKCM II-III N, KPL V EB XI – XIII w. / GT KŁ II-III N, KTR	89-74	40	
476.	Kamień Łukawski	śląd osadnictwa	III N, KZŁ	89-74	41	
477.	Kamień Łukawski		XV w.	89-74	42	
478.	Kamień Nowy	Skarb monet	XIV w. (?)	89-74	43	
479.	Kamień Nowy	zniszczony grób ?	III N, KCS	89-74	44	brak lokalizacji
480.	Kamień Nowy	śląd osadnictwa	II-III N, KPL	89-74	45	brak lokalizacji
481.	Kamień Nowy	śląd osadnictwa	III N, KCS ?	89-74	46	brak lokalizacji
482.	Kamień Nowy	śląd osadnictwa	N	89-74	47	brak lokalizacji
483.	Gerlachów	śląd osadnictwa	N	89-74	48	brak lokalizacji
484.	Gerlachów	osada	WS	89-74	49	brak lokalizacji
485.	Rzeczycza Mokra	grób szkielet.	III N, KAK	89-74	50	
486.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	III N, KAK	89-74	51	brak lokalizacji
487.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	N - WEB	89-74	52	brak lokalizacji
488.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	I-II N, CLP	89-74	53	brak lokalizacji
489.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa	N - WEB	89-74	55	brak lokalizacji
490.	Kamień Nowy	cmentarzysko ?	XII -XIII w.	89-74	76	
491.	Kamień Łukawski	osada ?	XII -XIII w.	89-74	77	
492.	Kamień Łukawski	śląd osadnictwa grób ?	II/III N, KPL LT faza C, KP	89-74	80	
493.	Kamień Nowy	grób	LT faza C, KP	89-74	82	
494.	Doraz	osada grób	I/II N, GM KN ?	89-74	89	
495.	Gerlachów Podgaje	osada śląd osadnictwa	II/III N, KPL XII - XIII w.	89-74	90	
496.	Gerlachów Bliższy	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XI - XIII w. XV - XVI w.	89-74	95	
497.	Gerlachów	śląd osadnictwa	XI - XIII w.	89-74	96	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Funkcja	Chronologia/kultura	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Uwagi
	Bliższy					
498.	Gerlachów Bliższy	osada	III N, KPL	89-74	99	
499.	Mściów	osada	XI - XIII w.	89-74	100	
500.	Rzeczycza Mokra	osada	II/III N, KPL	89-74	102	
501.	Rzeczycza Mokra	osada śląd osadnictwa	XI - XIII w. XV - XVI w.	89-74	103	
502.	Rzeczycza Mokra	śląd osadnictwa osada ? osada ?	II/III N, KPL X - XII w. XV - XVII w.	89-74	104	
503.	Rzeczycza Sucha	grób szkieletowy (cmentarzysko ?)	?	89-74	115	

Spis tabel

TABELA 1. CHARAKTERYSTYKA SZLAKU ROWEROWEGO Z CYKLU „SANDOMIERSKIE KRAJOBRAZY”
..... 23

TABELA 2. CHARAKTERYSTYKA SZLAKU ROWEROWEGO Z CYKLU „SANDOMIERSKIE KRAJOBRAZY”
..... 24

TABELA 3. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W GMINIE DWIKOZY. 34

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026

TABELA 4. WYKAZ OBIEKTÓW UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW NA TERENIE GMINY DWIKOZY.....	37
TABELA 5. WYKAZ OBIEKTÓW W REJESTRZE ZABYTKÓW RUCHOMYCH NA TERENIE GMINY DWIKOZY.....	38
TABELA 6. HARMONOGRAM DZIAŁAŃ PRZEWDZIANYCH DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026.....	44
TABELA 7. MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA ŹRÓDŁA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W GMINNYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DWIKOZY NA LATA 2023-2026.	51

Spis rysunków

RYSUNEK 1. POŁOŻENIE GMINY DWIKOZY NA TLE KRAJU, WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO ORAZ POWIATU SANDOMIERSKIEGO.	19
--	----

Uzasadnienie

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) ustawa nakłada na gminę obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Zgodnie z obowiązującymi przepisami gminny program opieki nad zabytkami opracowuje się na okres 4 lat.

Program ma na celu w szczególności:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Przyjęcie programu opieki nad zabytkami umożliwi samorządowi gminy wykonywanie zadań własnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W związku z powyższym uznaje się za zasadne przyjęcie przedmiotowej uchwały.